

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti
Odsjek za romanistiku

Diplomski rad

**Biblijski frazemi sa zoonimskom sastavnicom u ruskom, portugalskom i
hrvatskom jeziku**

(Zoonymic idioms of Biblical origin in Russian, Portuguese and Croatian language)

Mentorica: dr. sc. Željka Fink Arsovski, red. prof.

Komentorica: dr. sc. Nina Lanović, doc.

Studentica: Marija Lalić

Zagreb, srpanj 2016.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. O BIBLIJI.....	1
2.1. O postanku Biblije i biblijskim knjigama.....	2
2.2. O prijevodima Biblije.....	11
2.3. Biblija u ruskoj kulturi i književnosti.....	12
2.4. Biblija u portugalskoj kulturi i književnosti.....	13
2.5. Biblija u hrvatskoj kulturi i književnosti.....	14
3. FRAZELOGIJA i FRAZEM.....	16
4. ŽIVOTINJE U BIBLIJI.....	23
5. SEMANTIČKA ANALIZA HRVATSKIH, RUSKIH I PORTUGALSKIH BIBLIZAMA SA ZONIMSKOM SASTAVNICOM.....	24
6. STRUKTURNA ANALIZA HRVATSKIH, RUSKIH I PORTUGALSKIH BIBLIZAMA SA ZONIMSKOM SASTAVNICOM.....	58
6.1. Frazemi sa strukturom skupa riječi.....	59
6.1.1. Frazemi sa strukturom nezavisnog skupa riječi.....	59
6.1.2. Frazemi sa strukturom zavisnog skupa riječi.....	59
6.2. Frazemi sa strukturom polusloženice.....	62
6.3. Frazemi sa strukturom rečenice.....	63
6.3.1. Frazemi sa strukturom jednostavne rečenice.....	63
7. ZAKLJUČAK.....	63
8. SAŽETAK.....	64
9. RESUMO.....	65
10. KLJUČNE RIJEČI.....	70
11. LITERATURA.....	70
12. POPIS BIBLIJSKIH KRATICA.....	73
13. ŽIVOTOPIS.....	75

1. UVOD

Biblija, kao najstarija knjiga čovječanstva iz koje su brojni umjetnici crpili nadahnuće za stvaranje svojih umjetničkih djela, predmet je proučavanja ovog interdisciplinarnog rada. Neupitan je utjecaj Biblije na jezik i kulturu mnogih naroda pa tako i na ruski, portugalski i hrvatski jezik o kojima se govori u radu. Poznato je da upravo iz Biblije potječu brojni izrazi kojima se koristimo u njihovu doslovnom ili prenesenom značenju kako bismo opisali neku situaciju. Međutim, često se koristimo nekim izrazima za koje nismo svjesni da potječu iz Biblije, tj. da imaju biblijsko podrijetlo. „Takvi se jezični izrazi ustaljene strukture, preuzeti iz prijevoda Biblije ili motivirani biblijskim prisposodobama, parabolama, događajima ili simbolima, nazivaju biblijskim frazemima (biblizmima).“ (Ribarova, Vidović Bolt 2009: 163). U ovom radu bazirat ćemo se na zoonimsku frazeologiju, predstaviti ćemo korpus biblijskih frazema sa zoonimskom sastavnicom u ruskom, portugalskom i hrvatskom jeziku sastavljen prema različitim frazeološkim rječnicima triju jezika.

U prvom dijelu rada daje se kratki pregled Biblije kao knjige prisutne u većini naroda, kultura i jezika, kratki prikaz nastanka Biblije, biblijskih knjiga i prijevoda te utjecaj Biblije na kulturu ruskog, portugalskog i hrvatskog naroda.

U sljedeća dva dijela rada opisuju se frazeologija kao lingvistička disciplina, frazem kao predmet njezina proučavanja te uloga životinja u Bibliji.

U središtu ovog rada nalazi se korpus biblijskih frazema sa zoonimskom sastavnicom koji se javljaju u ruskom, portugalskom i hrvatskom jeziku. Frazemi iz korpusa analiziraju se sa semantičkog aspekta i navodi se simbolika životinje u njihovu sastavu. Potkrijepljeni su tekstom iz Biblije, a podijeljeni su u poglavlja nastala prema razredima životinja (sisavci, ptice, gmazovi, kukci). Navedeno je i 7 frazema koje sadrže kombinaciju sisavac + sisavac, dok se u 3 frazema pojavljuje kombinacija sisavac + kukac.

Nakon toga slijedi kratko poglavlje u kojem je provedena strukturna analiza frazeološkog korpusa.

1. O BIBLIJI

Biblija ili Sveto pismo najčitanija je i najprevođenija knjiga na svijetu. Izvorno je napisana na hebrejskom, aramejskom i grčkom jeziku (Brown 1999: 3), a zahvaljujući prijevodima na više od 2000 jezika proširila se i na druge civilizacije te je prisutna u gotovo svakoj svjetskoj tradiciji, kulturi i književnosti. Temeljna je knjiga kršćana i Židova (samo Stari zavjet).

Biblija nije samo djelo koje proučavaju bibličari i teolozi kao polazište kršćanske vjere i bogoslužja nego i skup povijesnih svjedočanstava te svezremensko umjetničko djelo koje je nebrojeno puta korišteno kao motiv u različitim umjetnostima. Jedan od dvojice glavnih urednika prve cjelovite *Zagrebačke Biblije*, fra Bonaventura Duda, uz prvo je izdanje Biblije objavio popratni tekst gdje je napisao da kršćani Bibliju proučavaju kao svoju normativnu¹ knjigu u kojoj nalaze poruku, Božju riječ (Duda 1968). No, uz to Biblija predstavlja i spomenik povijesti čovječanstva pa se nalazi u temeljima europske kulture i civilizacije.

Brojni pjesnici i umjetnici različitih razdoblja služili su se i služe se Biblijom kao izvorom nadahnuća za svoje stvaralaštvo jer je Biblija jedinstvena po svojem jeziku, stilu, slikovitosti, metaforičnosti, ali i po samom sadržaju. Mnogo je umjetničkih djela svjetske književnosti, slikarstva, glazbe, arhitekture i dr. nastalo upravo na temelju biblijskih scena, prisposoba i likova. „Dugo je vremena Biblija bila jedino svjedočanstvo drevne književnosti pri rađanju kulture i civilizacije čovječanstva.“ (Opašić 2013: 6).

2.1. O postanku Biblije i biblijskim knjigama

Vrlo često se za Bibliju upotrebljavaju nazivi Sveto pismo ili Svete knjige (Harrington 1987: 19). O tome nam svjedoči i sam naziv *Biblija* koji potječe od imena feničke luke Byblos u današnjem Libanonu odakle se u Grčku izvezio papirus koji je dugo vremena služio kao glavni materijal za pisanje. Od 5. st. pr. Kr. nazivom feničke luke označava se svaki materijal za pisanje (daska, koža...) i ono što je napisano. U konačnici, riječju *byblos* naziva se svitak papirusa. U grčkom obliku *biblia* doslovno znači *knjižice*. To je oblik množine od umanjene *biblion* što označava *knjižicu*. S vremenom je riječ izgubila stupanjstvo svojstvo i počela se upotrebljavati u značenju *knjige*, a ne *knjižice*. Srednjovjekovni pisci grčki oblik množine u latiniziranom obliku upotrebljavaju u jednini kako se ona danas upotrebljava u svim jezicima i ostaje u značenju zbirke svetih knjiga kršćanstva i židovstva (Duvnjak 2014). U samom tekstu Biblije ne možemo pročitati kako je ona sastavljena, no poznato je da je u Isusovo vrijeme židovski narod skupio ono što su nazivali „Tanakh“, a što kršćani poznaju pod nazivom Stari zavjet (Knight 2011: 8). Biblija se sastoji od dva dijela: Starog zavjeta i Novog zavjeta.

Harrington (1987), nastajanje Starog zavjeta bio je proces dug nekoliko stoljeća. Početak nastanka biblijskih tekstova veže se uz Abrahama i njegove potomke, no posebno se ističe Mojsije kojeg se smatra autorom *Petoknjižja* (*Pentateuh*, *Torah*), tj. prvih pet knjiga Biblije.

¹ Posebnost Biblije, u odnosu na većinu drugih knjiga, jest što je ona u Crkvi *norma normans non normata* (norma koja normira, a nije normirana – jer je Riječ Božja); ona je mjerilo života za Crkvu.

No, Petoknjižje, u obliku u kojem je sačuvano do danas, nastalo je mnogo stoljeća nakon Mojsija, u VI. ili V. st. pr. Kr. Veliki se dio Starog zavjeta temelji na usmenoj predaji. Dio koji stoji na početku Biblije – od Petoknjižja do Samuela – temelji se na mnogim usmenim predajama koje su usredotočene na patrijarhe Mojsija, Jošuu, suce, Samuela, Davida, a jedan dio Knjiga o kraljevima sadrži predaje o Iliji i Elizeju (Harrington 1987: 23). Petoknjižje se sastoji od prvih pet biblijskih knjiga²: Knjige Postanka (*Genesis*), Knjige Izlaska (*Exodus*), Levitskog zakonika (*Levitikos*), Knjige Brojeva (*Numeroi*) i Ponovljenog zakona (*Deuteronomion*).

Knjigu Postanka možemo podijeliti na dva dijela: prvi je dio početak velikog izvještaja o stvaranju svijeta (Post 1–11) koji završava pričom o općem potopu, a drugi je dio (Post 12–50) vezan za povijesnu tematiku, prikazuje predaje iz života židovskog naroda, postanak Izraela te povijest patrijarha (Duda 1968).

Knjiga Izlaska se također može podijeliti na dvije tematske cjeline. U prvoj (Izl 1–15) se govori o Mojsijevu životu i oslobođenju židovskog naroda iz egipatskog ropstva, a u drugoj (Izl 19–40) o sklapanju Sinajskog saveza. Međusobno ih povezuje izvještaj o putovanju kroz pustinju (Izl 15–18) (Duda 1968).

Levitski zakonik je, prije svega, knjiga kulta. Sadrži propise koji potječu iz kanaanskog kulta, iz agrarnog kulta prapovijesti, a neki i iz asirsko-babilonskog te egipatskog svijeta. Mnogi od njih se odnose na Arona i njegove sinove svećenike, pripadnike plemena Levi, koji su bili značajni po tome što su, po Božjem određenju, nosili Kovčeg saveza. Dijeli se na četiri odsjeka: 1. Žrtveni obrednik (Lev 1–7), 2. Posveta, prava i dužnosti svećenika (Lev 8–10), 3. Obredna čistoća i nečistoća (Lev 11–16), 4. Zakon svetosti (Lev 16–27) (Duda 1968).

Knjiga Brojeva

Svrha ove knjige je utvrditi broj izraelskih religijskih zajednica na temelju starih predaja koje govore o događajima iz pustinje. Budući da su događaji iz pustinje temelj utvrđivanja broja zajednica, Židovi ovu knjigu nazivaju *U pustinji*. Prema tim predajama, Mojsije je stvarao religioznu svijest svog naroda na osnovi jedinstvene vjere, jednoga kulta, istih zakona i vjernosti istom Savezu. Suhoparno nabranje rodoslovlja želi zajamčiti Izraelcima jednakost njihove krvi. Knjiga se dijeli na tri odsjeka: 1. Priprava za odlazak sa Sinaja (Br 1–10), 2. Putovanje prema Kadešu odakle je izvršen napad na južni Kanaan (Br 10–21), 3. Put od Kadeša do Transjordanije (Br 21–36) (Duda 1968).

² Prema B. Duda, 1968.

Ponovljeni zakon je, zapravo, „obnovljeni“ Mojsijev Zakon prilagođen prilikama i potrebama Jošijina³ vremena. Kraljevi prije Jošije nisu vodili narod u skladu s obećanjima danim Jahvi pri sklapanju Saveza na Sinaju. Pronađeni Zakon je pobožnog Jošiju upozorio na te obaveze (Duda 1968).

Nadalje, fra Bonaventura Duda (1968) napominje da, unatoč tome što mnogi dijelovi Petoknjižja imaju povijesno obilježje, njihov je specifični sadržaj židovska kulturna tradicija označila kao Zakon (*Tora*) jer govore o etničkoj, etičkoj i religioznoj formaciji izraelskog (izabranog) naroda. Stoga knjige koje se u užem smislu smatraju povijesnima možemo podijeliti na tri dijela: 1. Jošua, Suci, Ruta, Samuel I i II, Kraljevi I i II, 2. Ljetopisi I i II, Ezra, Nehemija, 3. Tobija, Judita, Estera, 4. Prva i Druga knjiga o Makabejcima.

Knjiga o Jošui pripovijeda o Jošui, Mojsijevu pomoćniku i nasljedniku. Mojsije je izveo izraelski narod iz Egipta (Izl) i vodio ih kroz pustinju (Izl i Br), a Jošua ih je uveo u Obećanu zemlju (Kanaan) (Duda 1968). On je sklopio i svečani savez kojim se Izrael obvezao da će služiti Jahvi i odreći se drugih bogova (Opašić 2013: 21).

Knjiga o Sucima sadržajno obuhvaća vrijeme od Jošuine smrti do Samuelova rođenja. Suci su drevni junaci, tj. vođe (npr. Gideon, Jifitah, Samson itd.) koji su neko pleme izveli iz teških situacija, pogotovo onih u sukobima s poganskim starosjediocima Palestine ili susjednim plemenima (Duda 1968).

Knjiga o Rutu je kratka knjižica koja opisuje Davidovu⁴ prabaku Rutu⁵ (Opašić 2013: 21).

Prva i Druga knjiga o Samuelu izvorno nisu dvije knjige nego jedna. Opisuju događaje od početka hebrejske monarhije do smrti kralja Davida i upućuju na teškoće u kojima su se nalazile vođe izraelskog naroda kad su uspostavili nacionalno i religijsko jedinstvo. Pogreškom su pripisane Samuelu iako on nije njihova središnja ličnost. Samo prvi dio prve knjige govori o njemu. Drugi dio prve knjige govori o prvom izraelskom kralju Šaulu⁶, a cijela druga knjiga o kralju Davidu (Duda 1968).

Prva i Druga knjiga o Kraljevima također izvorno ne predstavljaju dvije već jednu knjigu koja nastavlja religijsku povijest izabranog naroda od vremena vladavine kralja Davida do izgnanstva (Duda 1968).

³ Kralj Judejskog kraljevstva (640.–609. g. pr. Kr.).

⁴ Drugi kralj Kraljevstva Izraela (1005.–965. g. pr. Kr.).

⁵ Inspiracija mnogim lirikima kao što su V. Hugo, J. Keats, V. Nabor.

⁶ Nemoguće je utvrditi vrijeme vladanja.

Knjige Ljetopisa kao i **Ezra** i **Nehemija** posebne su vrste povijesnih biblijskih knjiga. Stilski su povezane. Svima im je zajednički autor, neki nepoznati levit iz Jeruzalema. Središnja ličnost Ljetopisa je kralj David za vrijeme kojeg je bilo ostvareno idealno kraljevstvo, a u Ezri i Nehemiji pripovijeda se o obnovi izraelske zajednice, Jeruzalema i Hrama nakon sukoba s Perzijancima (Duda 1968).

Knjiga o Tobiji zapravo predstavlja povijest jedne obitelji. Stil i način izražavanja upućuju na semitskog autora. Djelo je napisano na hebrejskom ili aramejskom jeziku, no do nas je došlo samo u grčkom prijevodu (Duda 1968).

Judita

Nadahnuti ovim biblijskim djelom nastala su neka od najuspjelijih ostvarenja u različitim umjetnostima⁷. Iako je sadržaj najvjerojatnije samo piščeva literarna fikcija, on je svojom poukom i idejom vrlo stvaran. Knjiga veliča židovsku religiju i rodoljublje. Religija koja je u velikoj mjeri zakonska, nacionalna i praktična zapravo se izjednačuje sa samim životom naroda i domoljubljem (Duda 1968). Knjiga obiluje povijesnim i zemljopisnim detaljima, a pripovijeda o lijepoj i hrabroj udovici Juditi koja je spasila svoj grad Betuliju od Asiraca odrubivši glavu Holofernu, Nabukodonosorovom vojskovođi (Opašić 2013: 22).

Knjiga o Esteri je po sadržaju slična Juditi: jedna žena spašava svoj narod od neprijatelja. Jako je istaknuto izraelsko domoljublje i ponos (Duda 1968).

Osnovni sadržaj **knjiga o Makabecima** izražava sukob dvaju svjetova, dvaju mentaliteta: židovskog i helenističkog. Pisac prve i druge knjige o Makabecima nije nam poznat. Poznato je jedino da je pisac prve knjige najvjerojatnije bio Židov budući da je dobro poznavao geografiju i topografiju Palestine te je, na nekim mjestima, pisao kao očevidac. Pisac druge knjige o Makabecima je, po svemu sudeći, bio izvanpalestinski Židov, helenističke naobrazbe. Stoga su prva i druga knjiga potpuno neovisne i zajednički im je samo osnovni sadržaj sruza židovstva i helenizma te neočekivana pobjeda židovstva nad poganstvom (Duda 1968).

Nadalje, B. Duda navodi sljedeću veliku cjelinu Starog zavjeta koju čine Mudrosne (poučne) knjige u koje se ubrajaju: Knjiga o Jobu, Psalmi, Mudre izreke, Propovjednik, Pjesma nad pjesmama, Knjiga Mudrosti i Knjiga Sirahova. Kako je Mojsijevo ime vezano za Petoknjižje, tako se i ime kralja Salomona⁸, kao najvećeg mudraca svog vremena, veže uz mudrosnu

⁷ Botticelli, Donatello, Hebbel, Honegger, Marulić inspiraciju su pronašli u ovom djelu.

⁸ Treći kralj Izraela i Židova (970.–937. g. pr. Kr.).

književnost. Mudrosna književnost je bila razvijena na cijelom području starog Istoka, poznati su bili mudraci kanaanski, edomski i arapski. Bavi se sudbinom pojedinca, želi ga poučiti i uvesti u pravu životnu mudrost koja jedina omogućuje uspjeh i životnu radost (Duda 1968).

Knjiga o Jobu jedno je od najljepših i najpotresnijih djela ne samo u biblijskoj već i u svjetskoj književnosti⁹. Razlog tomu je taj da se knjiga bavi općeljudskim problemom, problemom pravednika koji trpi. Prema Bibliji, Job je pobožan, pravedan, bogat, jednom riječju, sretan čovjek. Sotona pred Bogom tvrdi da je Job pravedan samo zato što mu to jamči zemaljsku sreću. Znajući da to nije tako, Bog dopušta Sotoni da iskuša Joba, ali zapovijeda da ga ne smije ubiti. Job biva lišen velikog bogatstva i djece, biva pogođen teškom bolešću, vlastita ga žena prezre i biva izbačen iz kuće. No, unatoč tomu, Job se i dalje klanja Bogu i blagoslivlja ga. Zbog toga Sotona odlazi poražen. Naposljetku mu, zbog njegove odanosti, Bog daruje mnogostruko više od onoga što je posjedovao (Duda 1968).

Izraelska religiozna lirika najviše se očituje u zbirci od 150 pjesama koje se u grčkom jeziku nazivaju **Psalmi**. Riječ *psalam* dolazi od hebrejske riječi *mizmor*, a označava pjesmu ili himnu koja se prati žičanim glazbalom (Opašić 2013: 23). Nekoć su se psalmi dijelili prema sadržaju, a danas ih dijelimo prema književnom obliku. Razlikujemo tri glavne skupine: 1. himni ili hvalospjevi, 2. prozbeni psalmi ili tužbalice i 3. psalmi – zahvalnice. Ponekad se one ne mogu jasno razlučiti te se međusobno miješaju, a čest je slučaj da unutar istog psalma jedan oblik nestaje i prelazi u drugi (Duda 1968).

Mudre izreke predstavljaju skup izreka, poslovice i kratkih, jezgrovitih, slikovitih i duhovitih misli napisanih u različitim vremenima. Najstariji dio knjige čine dvije zbirke poslovice (10–22, 23–29) koje se pripisuju Salomonu. U kratkim mudrim izrekama dana je životna mudrost koja vodi k sreći u osobnom, obiteljskom i društvenom životu (Duda 1968).

Propovjednik (hebr. *Kohelet*) je starozavjetna knjiga prožeta pesimizmom. Osnovna tema knjige bi se mogla sažeti u rečenicu „Sve je ispraznost.“ I muka, i rad, i moć, i bogatstvo, i ljubav i život, pa čak i mudrost. Prema Propovjedniku, život je niz nesuvislih i nevažnih činova koji završavaju bijednom starošću i neumitnom smrću koja sve izjednačava: mudrace i luđake, bogataše i siromahe... Slično kao i u Knjizi o Jobu pitanje trpljenja je jasno postavljeno, ali na njega nije pružen konkretan i zadovoljavajući odgovor (Duda 1968).

Pjesma nad pjesmama je zbirka od tridesetak ljubavnih pjesama koja je od svih biblijskih knjiga najviše puta tumačena. Naime, ne može se jasno utvrditi o kakvoj vrsti ljubavi je riječ.

⁹ Uspoređuje se s Božanstvenom komedijom, Faustom i Parsifalom.

Do 18. st. se smatralo da Pjesma nad pjesmama opisuje uzajamnu ljubav između Jahve i njegova izabranog izraelskog naroda, odnosno ljubav između Krista i Crkve, no od 18. st. sve se jasnije kristalizira mišljenje da je u pjesmama opjevana ljubav između zaručnika i zaručnice, tj. muškarca i žene (Duda 1968).

Knjigu Mudrosti neki nazivaju „religioznom filozofijom povijesti“ zbog toga što ona ističe vrijednost mudrosti u životu pojedinaca i u povijesti čovječanstva. Autor Knjige Mudrosti je nepoznat. Napisana je na grčkom jeziku, i to u Egiptu, točnije Aleksandriji koja je u doba helenizma bila važno središte židovstva (Duda 1968).

Knjiga Sirahova je jedina starozavjetna knjiga za koju sa sigurnošću možemo utvrditi vrijeme nastanka. Hebrejski izvornik napisan je oko 190. g. pr. Kr. To je zbirka mudrih izreka, savjeta za bogobožan život i životnih pravila za sve uzraste i slojeve društva (Duda 1968).

Četvrtu i posljednju veliku cjelinu Starog zavjeta čine **Proročke knjige**. Riječ „prorok“ potječe od hebrejske riječi *nabi* što znači 'onaj koji je pozvan', a u grčkom se upotrebljava riječ *profetes* koja označava čovjeka koji govori u ime nekoga drugog (Harrington 1987: 193). Proročke knjige čine knjige četiriju velikih proroka Izaije, Jeremije (plus Tužaljke i Baruh), Ezekielia i Daniela te knjige dvanaest manjih proroka (Hošea, Joel, Amos, Obadija, Jona, Mihej, Nahum, Habakuk, Sefanija, Hagaj, Zaharija i Malahija).

Knjiga proroka Izaije dijeli se u dva vrlo različita dijela: 1–9 i 40–66. Drugi dio knjige se stilski i sadržajno dijeli na dva manja dijela. Iz tog razloga često govorimo o Protoizaiji, Deuteroizaiji i Tritoizaiji čime se želi istaknuti činjenica da postoje barem tri suautora odnosno redaktora Izaijine knjige (Duda 1968). Prvi dio knjige pripisuje se Izaiji i smatra se jednim od najljepših dijelova Biblije. Drugi se dio naziva Knjigom utjehe i predstavlja utjehu prognanima u Babilonu, a pripisuje se Izaijinim učenicima i sljedbenicima (Opašić 2013: 25).

Jeremija¹⁰ nam u svojim govorima i ispovijestima otkriva svoju bol uzrokovanu tadašnjom situacijom u Jeruzalemu. Okrivljuje idolatriju i moralnu trulež, napada lažne sigurnosti kao što su hram, kult i obrezanje (Opašić 2013: 26). Zbog svojih stavova uhićen je i mučen. Jeremija je najvjerojatnije i autor **Tužaljki**. Radi se o pet kratkih elegija koje pjevaju o propasti Jeruzalema. Jeremijin pisar i pomoćnik **Baruh** autor je posebne knjige koja se može podijeliti u dva dijela. Prvi dio pisan prozom sadrži uvod i ispovijedanje krivnje cijelog

¹⁰ Djelovao je između 627. i 587. g. pr. Kr. To je jedno od najmračnijih razdoblja jeruzalemske povijesti koje je obilježio dolazak Babilonaca, razaranje grada, spaljivanje Hrama, odlazak u sužanjstvo.

naroda, a drugi se sastoji od dviju pjesama: jedne o mudrosti, a druge o obnovi Izraela (Duda 1968).

Za razliku od Jeremije koji je život završio odijeljen od svoga naroda, prorok **Ezekiel** je svojim snažnim vizijama, bogoslužjima i naviještanjima budio nadu svojim sunarodnjacima. **Knjiga proroka Daniela** je prvi biblijski apokaliptični spis. Opisuje vrijeme židovskog progonstva pod kraljem Antiohom IV. Epifanom¹¹. Danielov primjer je dan zato da bi ohrabrio prognane Židove. Naime, Daniel je bio sužanj na babilonskom dvoru koji je imao dar vidovitosti tako da je mogao tumačiti snove ili viđenja. Zbog zavisti velikaša kraljevstva bacaju ga u jamu s lavovima, ali on ostaje živ i dobiva mnoge počasti (Opašić 2013: 26).

Knjige dvanaest proroka nazivaju se Malim prorocima jer su opsegom kratke.

Hošea, tj. prorok božje ljubavi, zorno je utjelovljenje drame koju opisuje u knjizi. Naime, sadržaj knjige je tužba na nevjernost i „preljubništvo“ Izraela prema Jahvi (Opašić 2013: 26).

U spisu proroka **Joela**, tj. proroka Duha Božjega, Bog nije samo ideja, nešto apsolutno i minuciozno, nego je on – još jasnije nego u ostalim knjigama Starog zavjeta – živ i zamjetljiv upravljač kozmičkih i povijesnih zbivanja (Duda 1968).

Amos, prorok pravde, promatrajući neravnopravan odnos između bogatih i siromašnih, postao je prvi „branitelj“ narodnih prava. Razočarava se nad neredima i uzrok svemu nalazi u vezama s idolopokloničkim Tirom i bogatim Sidonom (Duda 1968).

Knjiga apokaliptičnog proroka **Obadije** najmanja je u Bibliji, a svojim gorljivim proročkim napadima slična je Jeremijinoj (Opašić 2013: 26).

Knjiga proroka Jone, tj. proroka sveopćeg spasenja, posebno se izdvaja jer ne sadrži nikakav prorokov govor, već vrlo živopisno pripovijeda dramu njegova proročkog poziva i odaziva Božjoj volji (Opašić 2013: 26). Knjiga proroka Jone posebna je književna vrsta, s jakim alegoričkim i simboličkim elementima (Duda 1968).

Prorok **Mihej**, tj. navjestitelj Mesijina dolaska, slično kao i Amos na sjeveru, na jugu osuđuje društvenu nepravdu i najavljuje propast velikih, a uzdignuće malenih (Opašić 2013: 26).

Nahum, prorok Božje pobjede, piše knjigu prožetu nacionalnim osjećajem gdje se Jahve opisuje kao krut i beščutan osvetnik nad Ninivom (Duda 1968).

Habakuk, odnosno navjestitelj Božje tajnovitosti, djeluje u vrijeme širenja novobabilonskog carstva (Duda 1968).

Oštar kritičar izopačenosti je i prorok **Sefanija**, navjestitelj Jahvina dolaska. Njegova se knjiga dijeli na tri poglavlja i tri glavne teme: 1. osuda Jude zbog religijskog sinkretizma, 2.

¹¹ 175.–164. g. pr. Kr.

Jahvin sud nad stranim narodima i 3. utjeha i bodrenje onih koji strpljivo čekaju „dan Jahvin“ (Duda 1968).

S Hagajem, prorokom obnove, započinje novo razdoblje proročke djelatnosti. Hagaj djeluje u vrijeme vrlo značajno za židovstvo kada se nakon sužanjstva stvarala nova zajednica (Duda 1968).

Zaharija, prorok mesijanskih nada, i **Malahija**, prorok novog bogoštovlja, slično kao i Hagaj, potiču na obnovu duha i materijalnih dobara (Opašić 2013: 26).

Knjige su u kasnijim stoljećima dobile svoj konačni i cjelovit oblik, ali ono o čemu govore nastalo je puno ranije putem već spomenute usmene predaje. „Vrijeme nastanka neke biblijske knjige vrlo često ne pokazuje kada je nastala građa koju knjiga sadrži.“ (Harrington 1987: 24). Međutim, neki podaci pokazuju da su usmene predaje nastale vrlo rano i kao takve su zapisane. No prema Haselu: „Ni za jedan rukopis ili fragment Starog zavjeta ne može se sa sigurnošću tvrditi da potječe iz vremena starijeg od 400. g. pr. Kr.“ (Hasel 1994: 114).

Novi se zavjet sastoji od povijesnih, poučnih i proročkih knjiga. Povijesne su knjige Evanđelja¹² i Djela apostolska, poučne su Poslanice apostola, a proročka je knjiga Otkrivenja. **Evanđelje po Mateju** je prvo po redu evanđelja u Bibliji čiji je autor Matej, carinik. Glavna je tema evanđelja Isusovo osnivanje Crkve, a Isus je prikazan kao Mesija koji ispunjava Božja obećanja iz Zakona i proroka. Smatra se da je tekst Evanđelja izvorno napisan na aramejskom, ali do nas je došao u grčkom prijevodu (Opašić 2013: 28).

Evanđelje po Marku

Isusov učenik Marko, autor je drugog i najstarijeg¹³ evanđelja u Bibliji, izvorno napisanog na grčkom jeziku. Izvještava nas o Isusovu djelovanju, a njegov tekst namijenjen je ponajprije Rimljanima. Sukladno tome, Evanđelje završava izjavom rimskog centuriona „Uistinu, ovaj čovjek bijaše Sin Božji“ (Duda 1968).

Evanđelje po Luki

Luka je autor trećeg evanđelja u Bibliji. Moguća mjesta nastanka teksta su cijela Mala Azija, Grčka, Rim i Antiohija, a vrijeme nastanka je oko 80. g. Luka se odlikuje sjajnim pripovjedačkim stilom i na opširan način opisuje događaje iz tog vremena. Osim toga, piše kvalitetnijim grčkim jezikom od Marka i Mateja (Opašić 2013: 29).

¹² Prema lat. *evangelium* 'radosna vijest'.

¹³ Nastalo između 68. i 73. g. u Rimu.

Evangelje po Ivanu

Ivan, jedan od dvanaestorice apostola, sin Zebedejev i brat Jakovljevi, autor je četvrtog evangelja u Bibliji nastalog oko 80. g. u predjelima Efeza ili Sirije. Ivan jedini ne pripovijeda o ustanovljenju euharistije, ali jedini spominje pranje nogu (Opašić 2013: 29). Origen, ugledni učitelj i veliki propovjednik, početkom 3. st. piše: „Cvijet Biblije jesu evangelja, a cvijet evangelja jest Evangelje po Ivanu“ (Duda 1968).

Djela apostolska sačinjavaju jedinstvenu cjelinu zajedno s Lukinim evangeljem. Tekst je napisan oko 70. g. Naslov knjige ne odgovara u potpunosti njezinu sadržaju. Naime, ona ne opisuje život i djela svih apostola nego samo sv. Petra (u prvom dijelu) i sv. Pavla (u drugom dijelu) (Duda 1968).

Sveti Pavao je autor **poslanica** Rimljanima, Prve i Druge Korinćanima, Galaćanima, Efežanima, Filipljanima, Kološanima, Prve i Druge Timoteju, Titu, Filemonu. Svaka od poslanica predstavlja Pavlov osobit način komunikacije sa svakom pojedinom zajednicom ovisno o tome što je Pavao vidio kao najveću potrebu određene zajednice. Tako „Korinćane treba navesti da prihvate kršćanstvo, budući da su pod snažnim grčkim utjecajem; Galaćanima i Rimljanima treba objasniti odnose između Mojsijeva zakona i Kristova djela, a Kološanima i Efežanima Pavao izlaže kozmičku dimenziju spasenja koju donosi Krist“ (Opašić 2013: 31).

Poslanici Hebrejima teško je iz samog teksta utvrditi autora, mjesto i okolnosti nastanka. Prema sadržaju srodna je Pavlovim poslanicama, ali se jezično i stilski znatno razlikuje od njih. Središnja tema joj je „Krist, kao jedini pravi veliki svećenik koji je, kao takav, posrednik najintimnijeg 'pristupa' Bogu“ (Duda 1968).

Sedam poslanica koje slijede nakon Pavlovih su tzv. katoličke poslanice¹⁴. Autori su im Jakov, Petar, Juda i Ivan.

Jakovljevu poslanicu mnogi smatraju najstarijim¹⁵ spisom Novoga zavjeta (Duda 1968).

Prva Ivanova poslanica nastavlja temu Krista-Svjetla, Boga ljubavi i bori se protiv heretika koji ne žele priznati da se Bog utjelovio u ljudskome liku (Opašić 2013: 32).

Druga Ivanova poslanica sadržajno ponavlja dvije teme iz njegove Prve poslanice, a to su tema bratske ljubavi i borba protiv heretika (Duda 1968).

Autor **Prve i Druge Petrove poslanice** je apostol Petar. Izvorno su napisane na grčkom jeziku, a književni sastav im je vrlo jednostavan (Duda 1968).

¹⁴ grč. *katholikos* 'općeniti'. Poslanice nisu namijenjene pojedinim zajednicama nego cijeloj Crkvi.

¹⁵ 49.-50. g.

Uz Poslanicu Filemonu, **Judina poslanica** predstavlja najkraći tekst Novoga zavjeta. Juda upozorava vjernike na nova strujanja i zastranjenja u kršćanstvu (Duda 1968).

Otkrivenje ili **Apokalipsa** je posljednja knjiga Novoga zavjeta. Pripisuje se sv. Ivanu, ali on je, vjerojatno, nije napisao, već je nastala pod njegovim utjecajem. To je jedna od najmlađih knjiga¹⁶ koja nastaje u vremenima velikih progona kršćana i služi kao manifest ohrabrenja i nade (Opašić 2013: 32).

2.2. O prijevodima Biblije

Kao što smo naveli, Biblija je jedna od najprevođenijih knjiga na svijetu i u gotovo svakom jeziku i kulturi postoje prijevodi biblijskih tekstova. U ovom ćemo se dijelu osvrnuti na grčki i latinski prijevod Biblije, a u sljedećim poglavljima i na prijevode Biblije u ruskom, portugalskom i hrvatskom jeziku.

Najstariji grčki prijevod Starog zavjeta je *Septuaginta*¹⁷ (Opašić 2013: 13). *Septuaginta* nije ujednačen prijevod nego se razlikuje od knjige do knjige. Petoknjižje i povijesne knjige najvjernije su izvorniku, a najbolji grčki nalazimo u Knjizi o Jobu i Izrekama. Knjige pisane grčkim jezikom su Knjiga Mudrosti i Druga knjiga o Makabejcima. Najlošiji prijevod je prijevod Knjige o Danijelu koji se toliko razlikovao od izvornika da je bio odbačen i nadomješten Teodocionovim prijevodom (Harrington 1987: 148). Prijevod *Septuaginte* priredili su Židovi i oni su ga prvi koristili. Međutim, nisu bili zadovoljni njime jer su smatrali da se previše razlikuje od službenog hebrejskog prijevoda. Iz tog razloga Origen početkom III. st. radi veliku kritičku reviziju *Septuaginte*. Tako je nastalo njegovo djelo *Heksapla* gdje je usporedio ta dva prijevoda. Njegovo djelo sadržavalo je *Hebrejski tekst s hebrejskim slovima, Septuagintu, Akvilin prijevod, Hebrejski tekst s grčkim slovima, Teodocionov i Simahov prijevod*. Nakon Origenove redakcije za kršćane je u upotrebi ostala *Septuaginta*, a sačuvano je više od 1500 rukopisa (Harrington 1987: 148).

Prema Opašić (2013: 14), tzv. *Itala* predstavlja verziju latinskih prijevoda Novog zavjeta. Nije poznato je li riječ o više usporednih prijevoda ili o različitim preradama jednog prijevoda. Postoje dva tipa tekstova: afrički¹⁸ i europski¹⁹ tip starolatinskog teksta. Oba tipa pisana su pučkim latinskim jezikom bez poštivanja gramatičkih pravila i stoga su to jako loši doslovn

¹⁶ I. stoljeće

¹⁷ Prijevod je nastao između III. i I. st. pr. Kr. Naslov se u hrvatskom prevodi kao *Sedamdesetorica* što označava broj prevoditelja. Sukladno tome, osim naziva *Septuaginta*, nerijetko se koristi i naziv *LXX*.

¹⁸ *Codex Bobbiniensis, Codex Palatinus, palimpsest Floriacensis*.

¹⁹ *Codex Vercellensis, Codex Veronensis, Codex Bezae, Codex Claromontanus, palimpsest Bobbiniensis, Codex Gigas*.

prijevedi (Harrington 1987: 152). Najznačajniji latinski prijevod Biblije poznat je pod nazivom *Vulgata*, a za njega je zaslužan Sophronius Eusebius Hieronymus, tj. sveti Jeronim, koji se smatra ocem latinske Biblije. Godine 382. postao je tajnik pape Damaza koji je od njega zatražio da napravi reviziju latinskog prijevoda Biblije *Vetus latina* (Opašić 2003: 15). Najprije je upotrebljavao postojeće latinske prijevode i revidirao tekst prema grčkom tekstu aleksandrijskog tipa. Završio je revidiranje četiriju evanđelja, no nije sigurno je li revidirao i ostale knjige Novog zavjeta. Kasnije je odustao od revidiranja i, koristeći hebrejski izvornik, odlučio je napraviti novi prijevod. Evanđelja i sve revidirane knjige Novog zavjeta kao i novi prijevod, načinjen prema hebrejskom izvorniku, ušli su u sastav *Vulgate* (Opašić 2003: 15). „Nemalo svojstvo Jeronimova djela jest to što ono predstavlja književno remek-djelo. Jeronim je poput Augustina bio majstor latinske proze u kršćanskoj eri. Ukratko, zahvaljujući Jeronimu zapadna je Crkva dobila izdanje Biblije koje je dostojno naslijedilo *Septuagintu*. Kasnije je Jeronimovo djelo proglašeno službenim prijevodom latinske Crkve“ (Harrington 1987: 155).

2.3. Biblija u ruskoj kulturi i književnosti

„I u Duha Svetoga, Gospodina i životvorca... Isti taj duh prisutan je u ruskom devetnaestom stoljeću. Zlatno doba naše književnosti bilo je ispunjeno kršćanskim duhom, dobrotom, suosjećanjem, milosrđem, savješću i kajanjem“ (Нарышкина 2008, prevela M. Lalić). Iako prisutni od drevnih vremena, u vrijeme realizma biblijski sižei i duhovna tematika doživljavaju svoj procvat u ruskoj književnosti. Dok na Zapadu prevladavaju opisi „prizemnog“ života u kojem se junaci ne bave općeljudskim pitanjima, ruska književnost se u mnogočemu razlikuje. Od V. Žukovskoga do A. Bloka ona se bavila gorućim moralnim pitanjima i tada nastaju neki od najboljih romana i pripovijedaka.

Velikomoravski knez Rastislav 863. je g. uputio bizantskom caru pismo u kojem ga je zamolio da mu pošalje učitelje kršćanske vjere, tj. nekoga tko će širiti i propovijedati kršćanstvo. Car mu je poslao dvojicu braće, Ćirila i Metoda. Radi potrebe služenja liturgije na slavenskom jeziku preveli su *Psalme* (*Псалтырь*), a kasnije i dio *Novog zavjeta* (*Новый завет*). Nakon Ćirilove smrti, Metod i njegovi učenici preveli su cijeli *Stari zavjet* (*Ветхий завет*). Prijevod Ćirila i Metoda omogućio je čitanje Biblije mnogim slavenskim narodima, uključujući i narod drevne Kijevske Rusi²⁰. Budući da su braća prevela samo pojedine

²⁰ Kijevska Rus' je prva istočnoslavenska država koja se pojavila pod istočnoslavenskim plemenom Poljanima i Vikinzima u 9. st. na području današnje Ukrajine, Bjelorusije i zapadne Rusije.

dijelove Biblije, arhiepiskop Genadij uputio se u Rim kako bi preveo Bibliju u cijelosti. Godine 1499., iskoristivši prethodne prijevode Ćirila i Metoda te prijevode na latinski jezik, Genadij je preveo Bibliju i njegov se prijevod (*Геннадиевская Библия*) smatra prvim cjelovitim prijevodom Biblije na slavenski jezik. Kako bi ukazao na nesuglasja između grčkog i slavenskog prijevoda Biblije, 1712. g. ruski car Petar Veliki naredio je provjeru i ispravak slavenskog prijevoda. Tako je 1751. za vrijeme vladanja carice Elizabete Petrovne, izdana prva redakcija Biblije, tzv. Elizabetanska Biblija (*Елизаветинская Библия*) (Уэнер 2016).

Iako su drevni slavenski narodi bili poganskih uvjerenja i imali svoja božanstva, ruska pravoslavna misao temelji se na Svetom pismu i biblijskim predajama. Veliki ruski književnik A. S. Puškin o Bibliji je rekao da je to knjiga gdje je svaka riječ objašnjena, protumačena i primjenjiva na sve okolnosti i događaje u životu; knjiga u kojoj ne postoji nijedan izraz koji već prije nije upotrijebljen u nekoj narodnoj poslovice; knjiga koja ne predstavlja ništa novo, ali kada smo potišteni i zasićeni svijetom, slučajno je otvorimo i nismo više u stanju oduprijeti se njezinu slatkom zanosu, duhom uranjamo u njezinu božansku rječitost.

2.4. Biblija u portugalskoj kulturi i književnosti

Kao i u većini europskih zemalja, utjecaj Biblije vidljiv je i u portugalskoj kulturi i književnosti koja pripada skupini europskih književnosti u kojoj je Biblija temeljni izvor inspiracije i krajnje mjerilo estetske vrijednosti. „Citati, uključivanje biblijskih ulomaka u tijek govorničkog diskursa, prijevodi i komentari, usputne aluzije ili opširne transkripcije, sugestije što se rađaju iz naslova ili odlomaka biblijskih knjiga, sve to susrećemo kao znakove korištenja Pisma u pjesničkim djelima, u raspravama o govorništvu ili kršćanskim krepostima, u propovijedima i sl.“ (Talan 2005: 23).

Tijekom sedam stoljeća biblijski su motivi i prispodobe služili kao nadahnuće mnogim proznim tekstovima, lirskim pjesmama i dramama. Za vrijeme renesanse tzv. religiozna proza, u najvećoj mjeri nadahnuta Biblijom, doživjela je svoj najveći procvat. Najvažnijim autorima se smatraju Samuel Usque, autor djela *A Consolação às Tribulações de Israel* ('Utjeha patnjama Izraelovim') i fra Heitor Pinto s djelom *Imagem da Vida Cristã* ('Slika kršćanskog života'). Svojim neposrednim oslanjanjem na židovsku tradiciju, a prije svega na starozavjetne biblijske tekstove, njihova su djela stekla međunarodni književni ugled. Portugalska je književnost zadobila veliku slavu među ostalim europskim književnostima zahvaljujući upravo biblijskim tekstovima (Talan 2005: 24).

U srednjovjekovnoj portugalskoj prijevodnoj literaturi posebno se ističe prijevod Starog zavjeta *As Histórias Abreviadas do Testamento Velho* ('Kratke priče iz Starog zavjeta') i prijevod Novog zavjeta *Os Autos dos Apóstolos* ('Djela apostolska') autora Bernarda de Brihuege. Godine 1497., Kastiljanac Gonzalo Garcia de Santa Maria napisao je djelo *Evangelhos e Epístolas, com Suas Expocções em Romance* ('Evandjelja i poslanice s tumačenjima u obliku romana') koje je na portugalski preveo Rodrigo Talvares. Nakon što je Crkva strogo zabranila čitanje romansirane Biblije, Portugalac koji je prešao na protestantsku vjeru, João Ferreira de Almeida, započeo je prevoditi dijelove Evandjelja sa španjolskog na portugalski. Nakon dvije godine, služeći se latinskim tekstom Vulgate, uspješno je na portugalski preveo i cijeli Novi zavjet (*Novo Testamento*). Godine 1738. preveo je povijesne (*Livros Históricos do Velho Testamento*), a 1744. dogmatske knjige Starog zavjeta (*Livros Dogmáticos do Velho Testamento*). Uz Almeidin prijevod Biblije najkvalitetniji i najvažniji prijevod Biblije na portugalski jezik (kako s teološkog, tako i s filološkog gledišta) je *Bíblia Sagrada* ('Sveta Biblija') koju je preveo P. Luís Brandão. Izašla je u sedam svezaka, a uz portugalski prijevod donosi i izvorni latinski tekst. Zanimljivo je da je jedan od najboljih prijevoda u povijesti portugalske prijevodne literature prijevod u stihu *Knjige o Jobu* (*Livro de Job*), povjesničara i ekonomista Basílija Telesa (Talan 2005: 30).

Biblija u portugalskoj kulturnoj tradiciji seže u daleku prošlost. Najzanimljiviji dijelovi Svetog pisma više su puta prevedeni u različite pjesničke, a zatim i teološke svrhe. No, biblijski prijevodi nisu služili samo kako bi se oblikovali prijevodni standardi. „Bez svetopisamskih prijevoda povijest bi portugalske književnosti izgledala sasvim drukčije jer bi bila osiromašena za čitavu lepezu biblijskih tema, motiva i versifikacijskih postupaka koji su često, izravno ili neizravno, bili „orijentiri“ mnogim književnim stvaraocima“ (Talan 2005: 49).

2.5. Biblija u hrvatskoj kulturi i književnosti

Biblija predstavlja glavni izvor hrvatske usmene književnosti i tradicijske kulture. „Hrvatska književnost još je od srednjovjekovlja pa tijekom cijele svoje povijesti prožeta biblijskim općim mjestima, tipiziranim motivima, slikama, poredbama i sl., tako da se njezin veći dio ne može razumjeti bez Biblije“ (Opašić 2013: 38). Najveći utjecaj Biblije primjećuje se u srednjovjekovnoj književnosti jer gotovo da ne postoji tekst koji ne bi imao biblijsku podlogu.

Najznačajniji je pisac Marko Marulić²¹ čijom pojavom biblijske teme dobivaju potpuno nov status, tretiraju se autorski i estetski, a ne isključivo religiozno-pragmatički. Njegova djela²² svjedoče o tome da se on s pravom može nazivati „najbiblijskim“ pjesnikom i piscem koji je čašćen kao „otac hrvatske književnosti“ (Grčić 1991: 99). U novijoj hrvatskoj književnosti, biblijskom tematikom i motivima posebno se ističu S. S. Kranjčević lirskom pjesmom koja se u potpunosti oslanja na Novi zavjet (*Eli! Eli! Lama azavtani?!*), V. Nazor s ciklusom *Biblijske legende*, A. B. Šimić s pjesmom *Raspeće*, T. Ujević sa *Svakidašnjom jadicovkom* i mnogi drugi.

„Kad su Hrvati došli u našu današnju postojbinu (poč. VI. st.), bili su mnogobošci (pogani). Primanjem kršćanstva uključili su se u onovremene civilizacijske procese“ (Bratulić 1991: 88). Pokršćavanje Hrvata dolazilo je iz raznih središta (Rim, Carigrad, Akvileja, Salzburg), a pratilo ga je prevođenje najpotrebnijih liturgijskih tekstova na narodni jezik. Sve do spomenutog ćirilometodskog prijevoda Biblije svećenici su za potrebe liturgije prevodili latinske tekstove evanđelja. Nakon Metodove smrti Hrvati su, kao i ostali Slaveni, prihvatili ćirilometodski prijevod Biblije i on je postao temelj biblijske tradicije u Hrvata (Opašić 2013: 33). „Ne može se točno kazati kada se Biblija počela prevoditi na živi hrvatski jezik, ali ponajstariji spomenici hrvatskog jezika (već iz 14. st.) jesu baš biblijski odlomci u evanđelistarima ili lekcionarima namijenjenima za čitanje puku u crkvi“ (Fućak 1991: 93). Prema Fućaku (1991: 93), u Katoličkoj Crkvi su se odabirali tekstovi koji bi se čitali na pojedine nedjelje, dane i blagdane. Tako se stvorio ustaljeni red čitanja koji se izdavao u posebnim knjigama, lekcionarima²³. S razvojem narodnih jezika, lekcionari su prevođeni na pojedini jezik. Među brojnim prijevodima, izdvajaju se *Korčulanski lekcionar* (14. st.), *Bernardinov lekcionar* (1495.), *Ranjinin lekcionar* (1508.) te lekcionar Bartola Kašića tiskan u Rimu 1641.

Prvi cjeloviti tiskani prijevod Biblije Hrvati su dobili u doba hrvatskog narodnog preporoda. Djelo je to slavonskog franjevca M. P. Katančića koje je poslije njegove smrti izdao njegov subrat G. Čevapović u Budimu 1831. g. pod naslovom *Sveto pismo Staroga zavjeta* (4 sveska) i *Sveto pismo Novoga zavjeta* (2 sveska). Do danas najuspjeliji prijevod Biblije je *Zagrebačka Biblija* u izdanju Kršćanske sadašnjosti, iako ima i nedostataka kao što su neujednačenost

²¹ 1450.–1524.

²² *Judita, Suzana, Davidijada, De institutione, Evangelistarium, Quinquaginta parabolae, De ultimo Christi judicio* itd.

²³ *lectio* 'čitati'

imena, prijevoda tehničkih izraza Staroga zavjeta, primjerice imena blagdana, žrtava (Opašić 2013: 37).

3. FRAZEOLOGIJA I FRAZEM

Prema definiciji Hrvatske enciklopedije, termin *frazeologija* dolazi od grčkih riječi *phrasis* 'izraz' i *logos* 'riječ, govor' i predstavlja lingvističku disciplinu unutar koje se proučavaju i opisuju frazemi, tj. ustaljeni višечlani izrazi u jeziku koji se u govoru reproduciraju kao cjelina i kod kojih značenje nije zbroj značenja pojedinih sastavnica, npr. *jabuka razdora, baciti koplje u trnje, ići grlom u jagode* itd.

A. Menac, zaslužna za razvoj frazeologije u Hrvatskoj, frazeologiju definira kao „lingvističku disciplinu jednog jezika koju tvore izrazi čvrsto vezane strukture, nastali na razne načine i pridošli iz različitih izvora, koji svi zajedno na specifičan način odražavaju i ilustriraju tip mišljenja, odnos prema stvarnosti, povijesne reminiscencije, vezu s okolnim svijetom i još mnogo toga karakterističnog za jednu jezičnu zajednicu.“ (Menac 1970: 1).

Frazeologija je relativno mlada lingvistička disciplina koja se ranije proučavala u okviru paremiologije (znanosti o poslovicama). Frazeološke jedinice su se počele prikupljati još u srednjem vijeku. Djela Erazma Roterdamskog s početka 16. st. uključuju neraščlanjive sveze riječi prenesenog značenja poznatih pisaca te one iz grčkog i latinskog jezika. Tijekom 16. st. prikupljanje narodnih uzrečica, a među njima i frazema, proširilo se i na ostale dijelove europskog tla te je ubrzo postalo tradicijom (Opašić 2013: 45). Ljudi su počeli izdvajati frazeme i zapisivati ih u različite rječnike i zbornike. Sve je to prethodilo razvoju frazeologije čijom se pretečom smatra francuski lingvist Charles Bally koji je 1909. objavio studiju o idiomatičnosti izraza čvrste strukture pod nazivom *Traité de stylistique française* (Opašić 2013: 46). No, tada se frazeologija razvijala u okviru leksikologije smatrajući se njezinom poddisciplinom. Sredinom XX. st., kada je ruski lingvist Viktor Vinogradov objavio svoj rad pod nazivom *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku (Об основных типах фразеологических единиц в русском языке)* u kojem je definirao termine frazeologizam²⁴ (фразеологизм), frazeološka jedinica (фразеологическая единица) i frazeološki obrat (фразеологический оборот), frazeologija se počela izdvajati iz leksikologije (Filaković 2008: 38). U SSSR-u su započele s djelovanjem 3 frazeološke škole: Lenjingradska (danas Peterburška),

²⁴ U portugalskoj je frazeografskoj i teorijskoj građi tradicionalno najzastupljeniji opći termin bio *frase feita*, da bi ga u većini suvremenih teorijskih studija smijenio termin *expressão idiomática*.

Moskovska i Samarkandska koja, nakon smrti njezina osnivača L. I. Rojzenzona, nije aktivna kao ranije. Kad je riječ o Peterburškoj frazeološkoj školi, posebno se ističe djelovanje V. Mokienka, a za razvoj Moskovske frazeološke škole zaslužna je V. Telija. (Дубровина 2002). Frazeologija se ubrzano počela razvijati unutar Sovjetskog Saveza i sastavljeni su brojni frazeološki rječnici. Tako se 60-ih godina na tim prostorima pojavljuje prvi jednojezični frazeološki rječnik u redakciji A. I. Molotkova *Frazeološki rječnik ruskog jezika (Фразеологический словарь русского языка)*. Razvoj frazeologije se potom nastavio i u ostalim slavenskim zemljama, pa tako i u Hrvatskoj. U Hrvatskoj se frazeologija počela proučavati 70-ih godina XX. st. zahvaljujući radovima akademkinje Antice Menac (Rad *O strukturi frazeologizma* objavljen je 1970., a u njemu su po prvi put u hrvatskom jezikoslovlju definirana obilježja frazema i opisana je njegova struktura). Ona je potaknula razvoj te discipline okupivši oko sebe grupu suradnika koji su postali jezgrom Zagrebačke frazeološke škole (Opašić 2013: 46). Godine 1982. objavljen je jednojezični *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* J. Matešića. *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik* u redakciji J. Matešića objavljen je 1988. U tom se razdoblju objavljivao niz frazeoloških rječnika u seriji pod nazivom *Mali frazeološki rječnici*. U suvremenoj se hrvatskoj frazeologiji ističu *Hrvatski frazeološki rječnik* objavljen 2003., čiji su autori A. Menac, Ž. Fink Arsovski i R. Venturin te istoimeni rječnik objavljen 2014. godine. Potrebno je spomenuti *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema* iz 2006. te *Hrvatsko-romansko-germanski rječnik poredbenih frazema* objavljen 2016. Ž. Fink Arsovski i skupine autora.

Lanović (2012) navodi da se zapadnoeuropska frazeologija (ovdje nisu uključene slavenske zemlje) počela razvijati tek 90-ih godina prošlog stoljeća i to pod utjecajem ruske i cjelokupne istočnoslavenske frazeološke tradicije. Nerijetko se frazeologija europskih jezika uspoređivala s ruskom. Tako je 1984. Kunin (Кунин) sastavio *Englesko-ruski frazeološki rječnik (Англо-русский фразеологический словарь)*, Narjazan (Нарязан) i Sahadze (Сахадзе) su se bavili francuskom frazeologijom, Černyševa (Чернышева) je dala vrijedan doprinos njemačkoj frazeologiji, a Gabučjan (Габучян) je sustavno proučavao arapsku frazeologiju (Дубровина 2002). U to vrijeme razvija se i frazeologija portugalskog jezika. Najpoznatiji autori portugalskih frazeoloških rječnika su: H. Schemann i L. Schemann Dias (*Dicionário Idiomático português-alemão*, 1980), A. Nascentes (*Dicionário da etimologia portuguesa*, 1987), J. Plecinski (*Le tresor*

idiomatique du portugais, 1996.), G. A. Simões (*Dicionário de expressões populares portuguesas*, 2000).

Osnovna jedinica i predmet proučavanja frazeologije je frazem. Sukladno gore navedenim definicijama frazeologije, samo se po sebi nameće pitanje što frazem čini frazemom, tj. koje su njegove karakteristike. Prema A. Menac, struktura frazeologizma²⁵ je veoma čvrsta. „Oni se reproduciraju u unaprijed određenom, gotovom obliku, tj. ne formiraju se svaki put iznova spontanom slaganjem pojedinih riječi kao što se formiraju slobodne veze riječi.“ (Menac 1970: 1). „Riječ je o neslobodnim vezama jer dok u slobodnim vezama svaka riječ čuva svoje prvobitno značenje koje se naziva slobodnim značenjem, riječi sastavnice frazema doživljavaju različite značenjske preoblike, gube semantičku samostalnost i ostvaruju se kroz vezano značenje.“ (Opašić 2003: 48). Zbog te čvrste strukture frazema njegove se sastavnice ne osjećaju kao riječi sa samostalnim značenjem te značenje frazema ne proistječe iz sume značenja pojedinih njegovih sastavnica. Tako se npr. iz frazema *bacati prašinu u oči* komu ne može shvatiti njegovo značenje 'prevariti koga'. Međutim, napretkom frazeologije došlo se do zaključka da slika frazema može sugerirati njegovo značenje. Tako Fink-Arsovski (2002: 6) smatra da kod većine frazema možemo govoriti o njihovoj dubinskoj strukturi. U dubinskoj strukturi frazema, tj. semantičkome talogu, odražava se slikovitost koja karakterizira pojedini frazem. U dubinskoj strukturi navedenog frazema nalazi se slika prašine koju nekomu bacamo u oči. Time otežavamo, tj. onemogućujemo nekome da vidi pravo stanje stvari.

V. Vinogradov ističe da su bitne značajke frazema preneseno značenje i slikovitost, ekspresivnost te nezamjenjivost bilo koje od frazeoloških sastavnica njihovim sinonimom gdje se kao primjer navodi frazem *slika i prilika* (Opašić 2003: 47). Ipak, zamjene sastavnica unutar jednog frazema kada se mijenja oblik frazema neovisno o kontekstu, ponekad su moguće. Takvu pojavu nazivamo varijantnost. Razlikujemo nekoliko tipova varijanti:

- 1) fonetske varijante – *sad (sada) ili nikad (nikada)* 'ovaj čas'; *калиф (халиф) на час* 'čovjek koji je kratko na vlasti'; *estar com o xaroco (charoco)* 'izgledati loše, biti bolestan'.
- 2) rječotvorne varijante (umanjenice, uvećanice, stupnjevi komparacije) – *lagan kao pero (perce)* 'vrlo lagan'; *чистої (чистейшеї) воды* 'koji ima najbolje osobine'; *fazer olhos (olhinhos) a alguém* 'gledati izazovno (zavodljivo) koga'.

²⁵ Termin *frazem* upotrebljava se češće nego termin *frazeologizam* zbog usustavljanja s drugim jezičnim jedinicama kao što su *fonem, morfem, leksem* i sl. U starijim se radovima hrvatskih lingvista upotrebljava naziv *frazeologizam*.

3) morfološke varijante (promjene broja ili padeža) – *omastiti brk (brke, brkove)* '1. najesti se ukusne i masne hrane, 2. okoristiti se čime'; *испокон века (веков)* 'od davnih vremena'; *arrebatar a orelha (as orelhas)* 'biti na oprezu'.

4) sintaktičke varijante (promjene padeža, poretka komponenti, prijedloga) – *crno na bijelo (bijelom)* 'jasno'; *знуть в дузу (тпу дузу)* 'prisiljavati koga'; *estar de (com) os olhos bem abertos* 'pridavati pažnju čemu'.

5) leksičke varijante

5.1. sinonimne ili semantički bliske riječi – *kao od brda (brijega, stijene) odvaljen* 'vrlo snažan, jak'; *вступать (входить) в жизнь* 'započinjati samostalan život'; *cravar (espetar) os olhos em alguém* 'zagledati se u koga'.

5.2. riječi koje pripadaju istom semantičkom polju – *gori pod petama (nogama)* komu 'prijeti opasnost komu'; *ни за грош (конейку)* 'nizašto'; *manteiga em focinho (venta) de gato (cachorro, cão)* 'brzo se troši što'.

5.3. semantički udaljene riječi – *gdje je bog (vrag) rekao laku noć* 'zabačen kraj, zabačeno mjesto'; *стреляный (старый) воробей* 'čovjek s iskustvom'; *comer (comprar) gato por lebre* 'biti prevaren'.

6) kvantitativne varijante (izostavljanjem jedne ili više sastavnica frazema značenje frazema se ne mijenja) – *nicati (rasti) kao gljive <poslije kiše>*²⁶ 'naglo se umnažati'; *не верить <своим> глазам* 'ne moći vjerovati u ono što se vidi'; *ver <a> luz ao fundo do tunel* 'vidjeti izlaz iz loše situacije'.

Uz to Lanović (2012) navodi još dvije karakteristike frazema, a to su: konvencionalnost, tj. institucionalizacija te cjelovitost značenja i smisla. Ovdje dolazimo do termina desemantizacije koji označava slučaj kada jedna frazemska komponenta (sastavnica) ili više njih izgubi svoje prvotno leksičko značenje, ali, u isto vrijeme, frazem dobiva novo, preneseno (frazološko) značenje. U svojoj knjizi *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra* Fink-Arsovski desemantizaciju određuje kao „semantičku preobliku/pretvorbu.“ (Fink-Arsovski 2002: 7). Razlikujemo tri stupnja desemantizacije: potpunu, djelomičnu i nultu. Potpuna desemantizacija znači da su sve komponente frazema izgubile svoje leksičko značenje, a frazem je kao cjelina dobio novo frazeološko značenje, tj. dogodila se semantička preoblika svih sastavnica frazema (npr. *u tren oka* 'vrlo brzo, odmah', *дойная корова* 'izvor dobre zarade', *levantar a cabeça* 'napredovati'). Djelomična se desemantizacija odnosi na slučaj kada su samo neke sastavnice frazema izgubile svoje

²⁶ Izlomljenim se zagrada označava dio koji možemo izostaviti.

leksičko značenje (npr. *raditi na crno* 'obavljati posao bez službene prijave i registracije', *львиная доля* 'najveći dio', *sorriso amarelo* 'kiseli osmijeh'). Desemantizacija izostaje kod ustaljenih izraza koji su „dio šire frazeologije ili frazeologije u širem smislu“ (Fink-Arsovski 2002: 7) i tada govorimo o nultoj desemantizaciji gdje su sastavnice frazema lišene slikovitosti, ekspresivnosti i konotativnosti (npr. *poljski miš*, ruski ekvivalent: *полевая мышь*, *tecto falso* 'spušteni strop').

Frazeme možemo klasificirati prema nekoliko kriterija. U ovom ćemo radu klasificirati frazeme prema obliku (strukturna podjela) i prema porijeklu (etimologija).

Prema Menac (2007: 18), strukturna podjela frazema je sljedeća:

- 1) fonetska riječ ili minimalni frazem – frazem čine jedna samostalna naglašena riječ i jedna (rjeđe dvije) nesamostalne nenaglašene riječi, koje zajedno tvore naglasnu cjelinu – *s nogu* 'na brzinu'; *na dvope* 'vani'; *ao retardador* 'zakašnjelo'.
- 2) skup riječi – frazem čine dvije samostalne riječi (ili više njih) uz pomoćne riječi (ili bez njih). Pritom, sveze među riječima mogu biti nezavisne kao u primjerima *nit (niti) smrdi nit (niti) miriše* 'ni tamo ni amo, neodređen /o osobi/' čiji je ruski značenjski ekvivalent *ни рыба ни мясо* ili u portugalskom frazemu *sem tugir nem tugir* 'govoriti, a ne reći ništa bitno' i zavisne, koje se prema sintaktički glavnoj sastavnici dijele na:

2.1. imeničke: *rame za plakanje*; ruski ekvivalenti *жилетка для утешения* i *жилетка для чьих слёз* '1. tješitelj, tješiteljica, 2. utjeha'; *gata borralheira* 'žena koja je posvećena kući i obitelji'.

2.2. glagolske: *otegnuti papke*; ruski ekvivalenti *сыграть в ящик* i *протянуть ноги*; portugalski ekvivalenti *bater a bota* i *ir desta para melhor* 'umrijeti'

2.3. pridjevske: *premazan (namazan) svim mastima* 'prepreden'; *одним (тем же) миром мазаны* 'isti, koji se ničim ne razlikuju'; *armado até os dentes* 'naoružan do zuba'.

2.4. priložne: *jedva jedvice* 'vrlo malo, toliko da se tek može reći'; *яснее ясного* 'sasvim jasno'; *ao pé da letra* 'doslovno, od slova do slova'.

- 3) rečenica – frazemi sa strukturom rečenice mogu imati oblik jednostavne ili složene rečenice. Postoje dvije vrste složenih rečenica: zavisnosložene i nezavisnosložene. Frazemi sa strukturom jednostavne rečenice su npr. *u tom grmu leži zec*; ruski ekvivalenti *<вот> где (в чём) собака закрыта*, *<вот> в чём соль (суть, загвоздка)* 'sad je jasno o čemu se radi'; *onde Judas perdeu as botas* 'jako udaljeno mjesto'. Primjeri frazema sa strukturom nezavisnosložene rečenice su *na jedno uho unutra (uđe)*, *<a> na drugo van (izađe)* komu;

ruski ekvivalent *в одно ухо входит (вошло, влетает, влетело), <a> в другое выходит (вышло, вылетает, вылетело)* <у кого> 'ne mariti za ono što se čuje (govori)'. Frazemi sa strukturom zavisnosložene rečenice su npr. *trla baba lan da joj prođe dan* 'jalov (beskoristan) posao'; *где была честь, выросла шерсть* '1. izraz osude, prijezira i negativnog stava prema onima koji ne poštuju pravila i koncepte časti, 2. izraz kojim se zbog nedostatka (nepoznavanja) časti u životu opravdavaju vlastiti nečasni postupci'.

Navedenoj klasifikaciji možemo pridodati frazeme u obliku polusloženica iako ih neki frazeolozi ne smatraju frazemima. Jedan od razloga zašto je to tako je taj da ne postoji precizna definicija polusloženica. „Jedino čvrsto i dosljedno obilježje polusloženica ostaje prepoznatljiva spojnica kojom su sastavnice vezane, a pri njihovom definiranju kao da je nemoguće odmaknuti se dalje od tvrdnje kako je riječ o specifičnoj svezi dviju riječi, takvoj koja se smješta između složenica i odvojenih riječi“ (Glavaš 2010: 156). Primjeri polusloženica: *danas-sutra* 'kad-tad, prije ili poslije'; *нежданно-негаданно* 'potpuno neočekivano'; *arranca-rabo* 'žestoka borba'.

Poseban tip frazema su poredbeni frazemi, koji čine dio našeg korpusa pa ćemo ih zato posebno navesti. Prema Menac (2007: 39), poredbeni frazemi nastaju od svih tipova osnovnih frazeoloških sveza (od fonetske riječi do rečenice) dodavanjem poredbeno-načinskih veznika *kao, kao da* ili prijedloga *poput + G* u hrvatskom (*pjevati kao slavuj* 'vrlo lijepo pjevati'), *как, будто, словно, точно* u ruskom (*старый как Мафусаил* 'koji je jako star') te komparativnog veznika *como* u portugalskom jeziku (*surdo como uma porta* 'gluh kao top'). Prema Fink-Arsovski (2002: 12), u ruskom i hrvatskom jeziku razlikujemo dva osnovna strukturna tipa poredbenih frazema, a takvu tipologiju možemo primijeniti i na portugalski jezik: trodijelni i dvodijelni. Trodijelna struktura pretpostavlja komponentu koja se uspoređuje (A-dio), poredbeni veznik (B-dio) i komponentu s kojom se uspoređuje, odnosno onu koja se stavlja u odnos s A-dijelom (C-dio). Trodijelni frazemi mogu imati strukturu skupa riječi i rečenice. Prema vrsti riječi u A-dijelu razlikujemo glagolske, pridjevske, priložne, imeničke i zamjениčke poredbene frazeme. U sva tri jezika najzastupljeniji su glagolski i pridjevski poredbeni frazemi, dok imeničkih, priložnih i zamjениčkih ima manje. Primjeri glagolskih frazema: *raditi kao crnac* 'raditi teške poslove'; ruski ekvivalent *работать как негр*; portugalski ekvivalent *trabalhar como um mouro* i pridjevskih: *umoran kao pas*; ruski ekvivalent *усталый как собака*; portugalski ekvivalent *cansado como um cão* 'jako umoran,

premoren'. Primjeri trodijelnih poredbenih frazema sa strukturom rečenice: hrvatski frazem *ide kao po loju* što i njegov ruski ekvivalent *идѐм как по маслу* что 'stvari se odvijaju glatko (bez problema)'. U portugalskom jeziku nailazimo na primjer *chove como Deus a dá* 'lije kao iz kabla'.

Dvodijelni poredbeni frazemi se sastoje od poredbenog veznika (B-dio) i C-dijela. Mogu imati strukturu skupa riječi (*kao grom iz vedra neba*; ruski ekvivalent *как гром среди ясного неба*; portugalski ekvivalent *como que caído do céu* 'iznenada, potpuno neočekivano') ili strukturu fonetske riječi (*kao na iglama* 'biti vrlo nestrpljiv, nervozan'; *как без рук* 'nesposoban, bespomoćan'; *como cerejas* 'u velikoj količini, mnogo').

Kada govorimo o etimološkoj podjeli, tj. porijeklu frazema, razlikujemo:

- 1) nacionalne frazeme svojstvene jednom jeziku: *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba* 'vratiti se neobavljena posla, uzalud <poslom> putovati nekamo"; *шапочное знакомство* 'površno poznanstvo'; *ficar em águas de bacalhau* 'ne ostvariti se'.
- 2) posuđene frazeme koji su nastali u drugom jeziku, ali su u određenoj mjeri prilagođeni jeziku primatelju ili su kalkirani: *enfant terrible* 'osoba koja pretjeranom otvorenošću dovodi u nepravilnu ili svojim ponašanjem šokira skupinu kojoj pripada' (posuđenica iz francuskog jezika), *djevojka za sve* 'osoba koja nema jasno određeno zaduženje, već obavlja najrazličitije poslove, najčešće beznačajne ili takve koje nitko drugi ne stigne ili ne želi obaviti' (kalk iz njemačkog jezika *Mädchen für alles*), *bura u čaši vode*; *буря в стакане воды*; *tempestade em copo d'agua* 'previše priče o nebitnoj stvari, uzbuđenje bez pravog povoda' (kalk iz francuskog jezika *une tempête dans un verre d'eau*), *vrući krumpir*; portugalski ekvivalent *batata assada* 'delikatna situacija, velika briga (neugodnost, problem)' (kalk iz engleskog jezika *hot potato*).
- 3) frazeme nastale na temelju književnih djela: iz Cervantesova romana *Don Quijote* potječe frazem *boriti se s vjetrenjačama* 'uzaludno se boriti protiv čega'; ruski ekvivalent *сражаться (воевать) с ветряными мельницами*; portugalski ekvivalent *lutar contra moinhos de vento*, frazem *мёртвые души* 'nepostojeći ljudi izmišljeni za razne makinacije i osobne koristi' nastao je na temelju istoimenog Gogoljeva romana; hrvatski ekvivalent je frazem *mrtve duše*, dok frazem *biti ili ne biti* 'bit, srž, najvažnija stvar'; ruski ekvivalent *быть или не быть*; portugalski ekvivalent *ser ou não ser* potječe iz Shakespearovog *Hamleta*.
- 4) frazeme iz Biblije: *nevjerni Toma*; ruski ekvivalent *Фома неверующий (неверный)*; portugalski ekvivalent *Tomé, o inrédulo* 'sumnjičavac, nepovjerljiv čovjek'.

- 5) frazeme iz mitologije: *Augijeve štale (staje)*; ruski ekvivalent *Авгиевы конюшни*; portugalski ekvivalent *As cavaliças de Augias* '1. prljavo i neuredno mjesto ili prostorija, 2. slabo organizirani poslovi u ustanovama'.
- 6) frazeme preuzete iz različitih područja ljudske djelatnosti (zanati, glazba, kazalište, sport, pomorstvo, kulinarstvo, ratovanje...): frazemi *svirati drugu violinu*; ruski ekvivalent *играть вторую скрипку* i portugalski ekvivalent *tocar segundo violino* 'imati sporednu funkciju (ulogu), biti zapostavljen' preuzeti su iz glazbe. Frazem *udarac ispod pojasa* i njegov ruski ekvivalent *удар ниже пояса* 'nečastan postupak' imenički su frazemi, dok se u portugalskom upotrebljava glagolski frazem *bater abaixo da cintura* 'postupiti nečasto, poslužiti se nedopuštenim sredstvima'. Frazemi su preuzeti iz sfere sporta. Frazemi *peći se na tihoj (laganoj) vatri*; ruski ekvivalent *гореть (томиться) на медленном огне* 'mučiti se u iščekivanju čega, proživljavati neugodnosti, dugo patiti' kao i portugalski frazem *tamão com a□ucar* 'lakoća obavljanja nekog posla, mačji kašalj' potječu iz sfere kulinarstva. Primjeri frazema preuzetih iz pomorstva: *dignuti/dizati sidro*; ruski ekvivalenti *поднять/поднимать (убрать/убирать) якорь, сняться/сниматься с якоря*; portugalski ekvivalent *levantar âncora (ferro)* 'otići/odlaziti, napustiti/napuštati mjesto'.
- 7) frazeme preuzete iz žargona ili dijalekata itd.: *otegnuti papke*; ruski ekvivalenti *протянуть ноги* i *сыграть в ящик*; portugalski ekvivalent *bater a bota* 'umrijeti'.

Budući da se u ovom radu bavimo frazemima preuzetim iz Biblije odnosno biblizmima sa zoonimskom sastavnicom, pobliže ćemo ih odrediti. Prema Opašić, pod pojmom biblizma podrazumijevamo „lekseme biblijskog podrijetla te složene jezične jedinice s najmanje jednom desemantiziranom sastavnicom (frazemi, uzrečice, poslovice, izreke i sl.), izrazom i sadržajem potvrđene u Bibliji i/ili izravno ili neizravno povezane s Biblijom“ (Opašić 2013: 65). S druge strane, „zoonimski frazemi su motivirani osobinama i ponašanjem životinja“ (Vidović Bolt 2004: 74). Međutim, frazem sa životinjom spomenutom u Bibliji nije uvijek biblizam. U svojem članku *Animalistički frazemi biblijskog podrijetla u hrvatskome i ostalim slavenskim jezicima* Jelaska, kao glavni pokazatelj biblijskog podrijetla frazema, ističe sadržajni pokazatelj. „Da bi se frazem sa spomenutom životinjom mogao smatrati biblizmom, potrebno je da odgovara biblijskim porukama, a nužno da sadržajno odgovara biblijskomu ljudskom iskustvu, tj. iskustvu biblijske kulture koje se prenosilo u druge jezike i narode, a koje su primatelji biblijskih tekstova mogli razumjeti i prihvatiti“ (Jelaska 2014: 8).

4. ŽIVOTINJE U BIBLIJI

„Ribe i ptice stvori Bog petog dana, a pitome i divlje životinje zajedno s čovjekom sebi sličnim šestog dana“ (Post 1). Bilo da su simbol nečega ili ne, poznato je kako su životinje značajan motiv u Bibliji. Prema podacima koje nalazimo u knjizi *Poznato i nepoznato o Bibliji*, u Bibliji ih se spominje čak 150. Zbog čestog motiva žrtvovanja, životinje su u Starom zavjetu zastupljenije nego u Novom zavjetu u kojem se taj poganski običaj zamjenjuje stvarnom žrtvom Isusa Krista na križu (Ribarova i Vidović Bolt 2005: 170).

U starozavjetnim knjigama (Lev 11 i Pnz 14) dijele se na čiste (košer)²⁷ i nečiste životinje, tj. na one koje se smiju jesti i na one koje su zabranjene za jelo. Tako su npr. deva i svinja nečiste životinje, a ovca, janje, jarac i sl. čiste. Na temelju takve podjele dobile su i snažnu simboliku pa nečiste životinje uglavnom nose negativna obilježja, za razliku od čistih koje su pozitivno obilježene. „Simbolika pojedine životinje prenesena je i na frazeološki plan pa su tako dominantna obilježja pojedinih zoonima, kao i prispodobe i slike vezane uz njih, motivirale nastanak frazema“ (Ribarova i Vidović Bolt 2005: 163).

U Tomaševiću (2012) nalazimo podatak da je mačka jedina domaća životinja koja se u Bibliji ne spominje.

5. SEMANTIČKA ANALIZA HRVATSKIH, RUSKIH I PORTUGALSKIH BIBLIZAMA SA ZONIMSKOM SASTAVNICOM

Tema ovog diplomskog rada su biblijski frazemi sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskom, ruskom i portugalskom jeziku. Navodi se 98 frazema od kojih 32 čine hrvatski, 36 ruski i 30 portugalski biblijski frazemi. U njima se pojavljuju 22 životinje i njihove izvedenice. Prije analize pojedinog frazema navodi se simbolika životinje kao sastavnice frazema, sukladno Chevalierovu i Gheerbrantovu *Rječniku simbola*. Ako se unutar jednog potpoglavlja spominje više životinja, objašnjava se zašto je to tako. Slijedi semantička analiza frazema i napomena o tome koristi li se frazem u sva tri, u dvama ili u samo jednom jeziku te upotrebljava li se u svim trima jezicima jednak oblik frazema. Svaki se navedeni frazem potkrepljuje odgovarajućim primjerima upotrebe u svim trima jezicima.

²⁷ Kosher – skup pravila prehrane u Židova gdje se životinje moraju klati na najbezbolniji način, no smije se jesti samo meso preživača (goveda i ovce) te perad i riba, tj. ono što ima ljuske i škrge. Ne smiju se jesti školjke i rakovi.

Većina je navedenoga korpusa frazema sastavljena u skladu s Biblijom na način da smo određene zoonimske sintagme pronalazili u Bibliji i potvrđivali ih u različitim frazeološkim rječnicima. No primjerice, portugalski frazemi *sem malícia como as pombas* i *Daniel na cova dos leões* nisu zabilježeni u korištenim frazeološkim rječnicima, već samo u Bibliji. U nastavku rada, oni se navode kao frazemi, iz razloga jer imaju sva prethodno navedena obilježja frazema, a kao glavni pokazatelj biblijskog podrijetla frazema Jelaska (2014) ističe sadržajni pokazatelj. „Da bi se frazem sa spomenutom životinjom mogao smatrati biblizmom, potrebno je da odgovara biblijskim porukama, a nužno da sadržajno odgovara biblijskomu ljudskom iskustvu, tj, iskustvu biblijske kulture koje se prenosilo u druge jezike i narode, a koje su primatelji biblijskih tekstova mogli razumjeti i prihvatiti“ (Jelaska 2014: 8).

Uz ostale frazeološke rječnike, korpus hrvatskih frazema sastavili smo prema *Hrvatskom frazeološkom rječniku*, *Историко-этимологический словарь* temeljni je izvor ruskih frazema, dok je popis portugalskih frazema ispisan iz rječnika *Dicionário de expressões correntes*. Međutim, kroz povijest su nastajale različite adaptacije prijevoda Biblije i mogući su slučajevi da frazem zabilježen u frazeološkom rječniku nije u potpunosti istovjetan strukturi zabilježenoj u Bibliji. Kao primjer navodimo biblijsku usporedbu 'como manso cordeiro', koja u frazeološkim rječnicima nije zabilježena kao frazem, ali se pod njezinim utjecajem razvio frazem *manso/mansinho como um cordeiro/cordeirinho*.

JANJE – ЯГНЁНОК – CORDEIRO

OVCA – ОБЦА – OVELHA

JARAC – КОЗЉИ – BODE

JANJE „U svim razvojnim etapama mediteranske civilizacije – civilizacije isto toliko nomadskih pastira koliko i sjedilačkih poljodjelaca – mlado janje, ono što se danas naziva ivandanjskim janjetom, pojavljuje se u svojoj neoskvrnjenoj i blaženoj bjelini, kao proljetna kratofanija: utjelovljuje trijumf obnove, pobjedu koja se mora uvijek iznova izboriti, pobjedu života nad smrću. Upravo zbog te svoje arhetipske uloge janje je savršena pomirbena žrtva, ono što treba žrtvovati radi vlastita spasenja. S hebrejskom objavom taj će simbol dobiti svoj puni smisao: Janje (ili ovca) simbolizira ponajprije Židova, pripadnika Božjeg stada koje pase pod vodstvom pastira. Ovu će sliku preuzeti i kršćanstvo. No mlado je janje, nadasve s takvom stalnošću koju nikakav događaj neće poremetiti, do dana današnjeg, od Židova do kršćana, od kršćana do muslimana, uvijek žrtveno janje. To se na osobit način vidi u proljeće

kad se izmjenjuju židovska Pasha, kršćanski Uskrs i ramazanska žrtva Kurban“ (Chevalier i Gheerbrant 2007: 236).

OVCA Simbolika ovce je blisko povezana sa simbolikom janjeta u kršćanstvu. Međutim, Chevalier i Gheerbrant u svom Rječniku simbola navode velšku *Pripovijetku o Pereduru* u kojoj crne ovce nakon prelaska rijeke postaju bijele i simboliziraju duše koje silaze s neba na zemlju, a bijele ovce postaju crne i simboliziraju duše koje se uspinju sa zemlje. U irskoj priči *Opsada Druin Damghairea* ovce imaju poguban i dijabolički simbolizam.

JARAC je simbol rasplodne moći, životne snage, libida i plodnosti. Najčešće je noćna i lunarna, a nadasve tragična životinja jer je dao svoje ime jednom obliku umjetnosti: tragedija doslovno znači jarčeva pjesma, a isprva je to bila pjesma koju je pratilo ritualno žrtvovanje jarca prigodom Dionizijskih svetkovina. Jarac je bio posvećen upravo Dionizu. Žrtvena vrijednost jarca pojavljuje se i u Bibliji gdje jarac mojsijevske žrtve služi za okajavanje grijeha, neposluha i nečistoće Izraelaca.

„Neka potom zakolje jarca za žrtvu okajnicu za grijeh naroda; neka unese njegovu krv za zavjesu te s njegovom krvi učini kako je učinio s krvlju od junca: neka njome poškropi po Pomirilištu i pred njim“ (Lev 16, 15).

„Jarac je Jahvi žrtvovan za grijeh naroda; škropljenje njegovom krvlju tumači se kao očišćenje. Jarac otkupitelj opterećen grijesima naroda snosi kušnju izгона, udaljenja i progonstva; simbolizira osudu i odbacivanje krivnje. Jarac otkupitelj odnosi zlo koje prestaje biti teretom za grešni narod. Jarcem otkupiteljem naziva se i čovjek koji nosi tuđe krivnje, a nema mogućnosti da se brani i nije zakonski osuđen. Predaja o jarcu otkupitelju raširena je na svim kontinentima“ (Chevalier i Gheerbrant 2007: 240).

O jarcu kao žrtvi jasno nam govori Psalam 66: „Prinijet ću ti paljenice s kadom ovnova, žrtvovati volove i jarad“ (Ps 66, 15). Slične primjere možemo naći u Levitskom zakoniku (Lev 17, 7) i u Knjizi Brojeva (Br 7, 15–17). „U skladu s obredima prinosila su se dva jarca: jedan Bogu za grijehe naroda, a drugi, kojega su puštali u pustinju i nazivali žrtvenim jarcem, zlom duhu Azazelu“ (Ribarova i Vidović Bolt 2005: 167).

U hrvatskom su u upotrebi dva frazema s istim značenjem *žrtveno janje* i *žrtveni jarac*. Iz njih možemo vidjeti koliko je simbolika žrtvenog jarca slična simbolici janjeta. Žrtveni jarac simbolizira odnošenje svih ljudskih grijeha. S druge strane, u Bibliji, točnije u Evanđelju po Mateju, nailazimo na riječi: „Kad Sin Čovječji dođe u slavi i svi njegovi anđeli s njime, sjest će na prijestolje slave svoje. I sabrat će se pred njim svi narodi, a on će ih jedne od drugih razlučiti kao što pastir razlučuje ovce od jaraca. Postavit će ovce sebi zdesna, a jarce slijeva“

(Mt 25, 31–33). U nastavku teksta možemo pročitati kako je onima smještenima zdesna Isus omogućio ulazak u Kraljevstvo Božje, a oni s Isusove lijeve strane osuđeni su na „...oganj vječni, pripravljen đavlu i anđelima njegovim“ (Mt 25, 34–46).

Ove se tri životinje (*janje, ovca, jarac*) navode unutar jednog poglavlja zato što zoonimi *janje* i *ovca* imaju sličnu simboliku, dok je *jarac* u Bibliji simbol demona, ali i žrtve. Upravo zbog njegove simbolike žrtve, kao što ćemo vidjeti u frazemu *žrtveno janje*, gdje je sastavnicu *janje* moguće zamijeniti zoonimom *jarac*, zoonim *jarac* navodi se u ovoj grupi životinja. Kao najzastupljenije životinje u Bibliji, ovca i janje simbol su nevinosti, pokornosti, blagosti i dobrote, a time su i motivirani frazemi čije su te životinje sastavnice.

Sa zoonimima *janje, ovca* i *jarac* u trima jezicima (hrvatski, ruski, portugalski) navodi se 31 frazem. Frazemi su podijeljeni u 8 značenjskih skupina.

1. žrtveno janje (*jarac*)

козёл отпущения (искупления)

bode expiatório

Navedeni frazemi imaju jednako značenje i odnose se na nedužna čovjeka koji strada spletom nesretnih okolnosti. Frazemi se upotrebljavaju isključivo u odnosu na živa bića, a konkretno, u Bibliji, Isus Krist predstavlja žrtveno janje.

Zanimljivo je da se u ruskom i portugalskom frazemu nalazi zoonim *jarac* (*козёл* i *bode*), a u hrvatskom *janje*. Međutim, u hrvatskom se frazemu sastavnica *janje* može zamijeniti zoonimom *jarac* pa je tako frazem *žrtveno janje* varijanta frazema *žrtveni jarac*. U ruskom se jeziku sastavnica *отпущение* ('otpuštenje grijeha') može zamijeniti imenicom *искупление* ('otkupljenje'), pa je tako frazem *козёл отпущения* varijanta frazema *козёл искупления*.

Navodimo primjere upotrebe:

U društvu bankarskih lavova bila sam idealno žrtveno janje. (<http://www.glasistre.hr>, datum posjeta: 25.11.2016.)

Tužit ću državu jer sam poslužio kao žrtveni jarac. (<http://www.vecernji.hr>, datum posjeta: 12.5.2017.)

Выходит, мэр с губернатором, отмежевавшись от ответственности за развал богатейшего, процветающего штата, долгие годы служившего примером не только всей стране, но и миру, нашли козла отпущения в отошедшем от дел, доживающем свой век пенсионере? (<http://russian-bazaar.com>, datum posjeta: 25.11.2016.)

Chaves é o bode expiatório de Seu Madruga pois tudo é culpa dele.
(<http://www.dicionarioinformal.com.br>, datum posjeta: 26.11.2016.)

2. krotak (pokoran) kao janje (ovca)

смирный (кроткий) как ягнёнок (агнец)

беззащитен как ягнёнок

агнец непорочный

manso/mansinho como um cordeiro/cordeirinho

Značenje se ovih frazema upotrebljava u odnosu na vrlo blagog, miroljubivog i popustljivog čovjeka. Motivirani su osobinom krotkosti koja je svojstvena janjetu. U hrvatskom jeziku postoji pridjevski frazem s poredbenom strukturom **krotak kao janje** gdje se sastavnica *krotak* može zamijeniti riječju *pokoran*, a zoonim *janje* zoonimom *ovca* zbog sličnosti u njihovoj simbolici. U ruskom jeziku postoje dva frazema sa sličnim značenjem. U prvom se sastavnica *смирный* ('miran') može zamijeniti riječju *кроткий* ('krotak'), a sastavnica *ягнёнок* ('janje') zastarjelicom *агнец* ('janje'), a doslovan prijevod drugog glasio bi 'nezaštićen (bepomoćan) kao janje'. Potrebno je spomenuti da je u ruskom jeziku zabilježen i arhaičan imenički frazem **агнец непорочный**, čije je značenje 'krotak (bojažljiv) čovjek', a u dubinskoj strukturi označava bezgrešno janje, tj. Isusa Krista, koji je po svemu sličan čovjeku, osim po grijehu. U tom se frazemu ponovno upotrebljava zastarjelica *агнец*. Vrlo često se za Isusa Krista upotrebljava naziv **агнец Божий** (*Jaganjac Božji, Cordeiro de Deus*). Portugalski frazem **manso/mansinho como um cordeiro/cordeirinho** nastao je na temelju strukture zabilježene u Bibliji 'como manso cordeiro'.

Primjeri upotrebe:

Pravednik je odvažan kao lav, a isto tako nježan poput golubice, i krotak kao janje.
(<http://www.istrzivacibiblijeuhrvatskoj.com>, datum posjeta: 26.11.2016.)

Ima u našim Ponikvama cura iz kuće na glasu, a – kažu – lijepa i krotka kao janje đurđevsko.
(<https://books.google.hr>, datum posjeta 10.5.2017.)

Да сколько прекрасных товарищей вспоминается мне и теперь, в старости: Вася Старокадомский, с которым я просидел десять лет на одной скамье, Ваня Волченский, кроткий, как ягненок, джентльмен Николаевский, розовый мальчик Сережа Вознесенский, нежные приятели мои Женя Митропольский и Дионисий Казанский.
(НКРЯ, Митрополит Бениамин (Федченков), datum posjeta 19.5.2017.)

Não se assuste com o Gárgula, não, senhor Montenegro. Ele só tem tamanho. É manso como um cordeiro. Não é capaz de matar uma mosca. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 12.3.2018.)

3. **ići kao janje (ovce) na klanje**

voditi koga kao janje (ovce) na klanje

идти как овца на заклание

ir como um cordeiro ao matadouro

levar alguém como um cordeiro ao matadouro

Slično kao i u prethodno navedenim frazemima *janje* je simbol nevinosti, poniznosti, osobe koja bez otpora i protivljenja podnosi sve životne nedaće. Frazem je motiviran slikom janjeta koje vode na klanje.

Primjećujemo da u hrvatskom i portugalskom jeziku postoje frazemi gdje se radnja vrši na subjektu, tj. na nekome (***voditi koga kao janje (ovce) na klanje, levar alguém como um cordeiro ao matadouro***). Pritom u hrvatskom frazemu zoonim *janje* možemo zamijeniti zoonimom *ovca*. Iako se u Bibliji uglavnom spominje frazem sa zoonimom *janje*, u svakodnevnom govoru upotrebljava se i varijanta istog frazema ***ići kao ovca na klanje***. U ruskom se frazemu umjesto zoonima *janje* pojavljuje zoonim *овца* ('ovca'), ali se značenje ne mijenja.

Primjeri upotrebe:

Kao janje na klanje odvedoše ga; kao ovca nijema pred onima što je strižu, nije otvorio usta svojih... (Iz 53, 7)

*Slovačka nema namjeru, povodom sankcija protiv Rusije, za Europskom unijom **ići kao ovca na klanje**.* (<http://www.sloboda.hr>, datum posjeta: 19.5.2017.)

Он истязуем был, но страдал добровольно и не открывал уст Своих; как овца, веден был Он на заклание, и как агнец пред стригущим его безгласен, так Он не отверзал уст Своих. (Iz 53, 7)

Ele foi oprimido e afligido, mas não abriu a boca; como um cordeiro que é levado ao matadouro, e como a ovelha que é muda perante os seus tosquiadores, assim ele não abriu a boca. (Iz 53, 7)

4. kao ovce (stado) bez pastira

как овцы (стадо) без пастыря (пастуха)

como ovelhas (rebanho) sem pastor

Navedeni poredbeni frazemi opisuju stanje izgubljenosti, tj. stanje bez vodstva. Frazemi su utemeljeni na slici stada koje luta, koje je nezaštićeno i koje, samim time, postaje meta grabežljivaca. U Bibliji se metaforički upotrebljavaju koncepti 'stada' i 'pastira'. Isus Krist je predstavljen kao dobri pastir koji predvodi i čuva svoje stado (vjernike).

Dok se u hrvatskom i portugalskom frazemu zoonim *ovca (ovelha)* može zamijeniti sastavnicom *stado (rebanho)*, u ruskom se *овцы* ('ovce') mogu zamijeniti sastavnicom *стадо* ('stado'), ali se i zastarjelica *пастырь* ('pastir') može zamijeniti sastavnicom *пастух* ('pastir')²⁸.

Navodimo primjere upotrebe:

Jer država je svemoćna, država sve zna i sve može, država sve odlučuje, bez države smo izgubljeni, ostavljeni sami da se snalazimo bez pomoći, kao ovce bez pastira. (<http://www.liberal.hr>, datum posjeta: 6.6.2017.)

Ali eto vidiš, tko će voditi bijednu braću? Zar da ih pustim kao stado bez pastira? (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta 6.6.2017.)

Они сбивались в кучи, растекались по залам, как овцы без пастыря, и заполняли дворец. (НКРЯ, Н.Н. Суханов, Записки о революции, datum posjeta: 6.6.2017.)

Нам осталось только тосковать и оплакивать нашего старца, ибо без него мы обнищали, осиротели, умалились, смирились, уничижились, впали в скорбь и убожество, потеряли разум, как стадо без пастуха, как корабль без кормчево... (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 6.6.2017.)

A igreja cheia não disciplina as ovelhas, deixando-as sem o mínimo cuidado e, como ovelhas sem pastor e sem disciplina, vão adquirindo feições de tudo, menos de ovelha. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 6.6.2017.)

No Evangelho, Jesus vai revelar-Se cheio de compaixão pela multidão, que é como rebanho sem pastor. (<http://www.o-diafimisi.blogspot.hr>, datum posjeta: 6.6.2017.)

5. razlučiti/razlučivati (odvojiti/odvajati) ovce od jaraca

отделить/отделять овец от козлов (козлиц)

²⁸ U latinskom tekstu Biblije frazem je glasio *sicut oves absque pastore*, a hrvatski su se prevoditelji sastavnicu *oves* odlučili prevesti riječju *stado* u Starom, odnosno riječju *ovce* u Novom zavjetu. Stoga su u hrvatskom, ruskom i portugalskom jeziku moguće dvije inačice navedenih frazema (Opašić, 2014: 3).

separar as ovelhas dos bodes

separar os bodes (cabritos) das ovelhas

U pozadinskoj slici navedenih frazema sa značenjem 'odvojiti/odvajati ono što se razlikuje, odvojiti/odvajati dobro od lošega', nalazi se pastirski običaj odvajanja ovaca od jaraca zbog toga što su u palestinskim stadima oni često bili izmiješani i nije ih se moglo lako razlikovati. Važno je i to da jarci u Bibliji nemaju povlašten status, tj. nisu izabrane životinje kao što su to ovce (Opašić, 2014: 5). Na prethodnim stranicama možemo pročitati kako se u Evanđelju po Mateju spominje odvajanje ovaca od jaraca, tj. odvajanje vjernika od nevjernika. U navedenim glagolskim frazemima primjećujemo da se samo u hrvatskom frazemu sastavnica *razlučiti* može zamijeniti glagolom *odvojiti*, u ruskom se frazemu zoonim *козёл* ('jarac') može zamijeniti uvećanicom *козлице* ('veliki jarac, jarčina'), dok u portugalskom jeziku postoje dva frazema s istim značenjem. U prvom frazemu *separar as ovelhas dos bodes* na prvom se mjestu nalazi zoonim *as ovelhas* ('ovce'), a na drugom *os bodes* ('jarci'), dok u drugom frazemu *separar os bodes (cabritos) das ovelhas* dolazi do zamjene sastavnica pa se na prvom mjestu nalazi sastavnica *os bodes* ('jarci'), koja se može zamijeniti umanjenicom *cabrito* ('jare'), a na drugom zoonim *as ovelhas* ('ovce').

U ruskoj se književnosti upotrebljava arhaični frazem *отделить овец от козлиц*.

Primjeri upotrebe:

*Tada će se pred njim skupiti svi narodi, a on će ih **razlučiti** jedne od drugih kao što pastir **luči ovce od jaraca**.* (<http://www.twr-hrvatska.org>, datum posjeta: 7.6.2017.)

*I sabrat će se pred njim svi narodi, a on će ih jedne od drugih **razlučiti** kao što pastir **razlučuje ovce od jaraca**.* (Mt 25, 32)

*Zašto je Isus rekao da će **odvojiti ovce** (imenica u ženskom rodu) **od jaraca** (imenica u muškom rodu), a ne – što bi bilo logičnije – ovce od koza ili ovnove od jaraca?* (<http://www.biblijske-tajne.com>, datum posjeta: 7.6.2017.)

*Kad Sin čovječji stigne u slavi svojoj (...), on će odvojiti ljude jedne od drugih, kao što pastir **odvaja ovce od jaraca**.* (<http://www.ca.glosbe.com>, datum posjeta: 7.6.2017.)

*И соберутся пред Ним все народы, и **отделит** одних от других, как пастырь отделяет **овец от козлов**.* (Mt 25, 32)

*...как пастырь **отделяет овец от козлов**.* (Mt 25, 32)

*Проводя «троцкистско-зиновьевскую» акцию, органы НКВД были временно поставлены перед задачей: как среди членов партии **отделить овец от козлиц**.* (НКРЯ, И.М. Дьяконов, Книга воспоминаний, datum posjeta: 7.6.2017.)

*E todas as nações serão reunidas em sua presença, e ele **separará** uns dos outros, como o pastor separa **dos cabritos as ovelhas**.* (Mt 25, 32)

*Devo como fiel pastor **separar a ovelha dos bodes** a fim do preservá-las dos ataques das doenças, administrando prevenções e remédios para os moléstias que os bodes trazem para contaminar o rebanho.* (<http://www.webartigos.com>, datum posjeta: 7.6.2017.)

6. izgubljena (zalutala, zabludjela) ovca (ovčica)

зablудшая овца

ovelha perdida

Frazemi označavaju osobu, koja se odvojila od svoje sredine (društva) i pošla pogrešnim životnim putem. U pozadinskoj slici frazema nalazi se prispodoba o izgubljenoj ovci, koju nalazimo u Lukinu Evanđelju: „Tko od vas, ako ima sto ovaca pa izgubi jednu, ne ostavi u pustinji devedeset i devet i ne ide za izgubljenom dok je ne nađe?“ (Lk 15, 4–5). Slične riječi nalazimo i u Evanđelju po Mateju (Mt 18, 12–13). „Važno je istaknuti kako evanđelist Matej govori o zalutaloj ovci, a Luka o izgubljenoj pa je hrvatski frazem uključio oba motiva“ (Opašić 2014: 4). U hrvatskom se frazemu sastavnica *izgubljena* može zamijeniti sastavnicama *zalutala* i *zabludjela*, dok se zoonimska sastavnica *ovca* može zamijeniti umanjenicom *ovčica*. Za razliku od hrvatskog i ruskog frazema gdje je uobičajeni red riječi pridjev + imenica, u portugalskom je jeziku u upotrebi frazem *ovelha perdida*, čiji je red riječi drukčiji (imenica + pridjev). Riječ je o uobičajenom redu riječi karakterističnom za portugalski jezik.

Primjeri upotrebe frazema:

*Banjan je kao **izgubljena ovca** pošao svojim putem, ali milostivi Gospod ga je tražio i našao.* (<http://books.google.hr>, datum posjeta 4.6.2017.)

*Pokušavajući biti svestrani umjetnik u ovom životu, završila sam trenutno nigdje. Izgubljena duša, **zalutala ovca**.* (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 4.6.2017.)

«*He говори глупостей – сказал брат – ты не денкинский офицер, ты просто **зablудшая овца**.*» (НКРЯ, Б. Окуджава, Упраздненный театр, datum posjeta: 4.6.2017.)

Como a *ovelha perdida*, pelo pecado ferida, eu te suplico perdão, ó bom pastor. (<http://www.vagalume.com.br>, datum posjeta: 4.6.2017.)

JANJE (OVCA) + VUK

Sljedeće dvije podskupine frazema, osim dosad opisanih zoonimskih sastavnica *ovca*, *janje*, *jarac*, uključuju i zoonim *vuk*. Međutim, kako je riječ o frazemima sa dvjema zoonimskim sastavnicama od kojih jedna pripada životinjskoj grupi *janje*, *ovca*, *jarac*, frazemi se navode unutar jednog poglavlja.

7. **vuk u janjećoj (ovčjoj) koži**

ВОЛК В ОВЕЧЬЕЙ ШКУРЕ

lobo em pele de cordeiro (ovelha)

Navedeni frazemi sadrže četiri zoonima. Dva imenička (*vuk* i *ovca*) i dva pridjevska (*janjeća* i *ovčja*). Pridjevi *janjeća* i *ovčja* tvoreni su od imenica *janje* i *ovca*.

VUK je sinonim nedruštvenosti, a ima povoljnu i nepovoljnu simboliku. Povoljna je simbolika vuka koji vidi u mraku. Tada on postaje simbolom svjetlosti, junak ratnik, mitski predak. To je značenje vuka u sjevernih naroda i Grka gdje se pridaje Belenu ili Apolonu. Nepovoljna simbolika vuka je ktonski (praiskonski) ili paklenski aspekt. Čini se da je prevladavao u europskom folkloru (npr. Crvenkapica). U narodnim umotvorinama iz europskog srednjeg vijeka, vješci se na sabatu²⁹ pojavljuju u vučjem obliku, a vještice nose podvezice od vučje kože. U Španjolskoj, vješci jašu na vuku.

Navedeni frazemi označavaju čovjeka, koji svoje loše namjere prikriva vanjskom blagošću. Pozitivna simbolika zoonima *janje* u frazemima se ne mijenja, ali oni svejedno nisu pozitivno obilježeni. Razlog tomu je dominacija zoonima *vuk* koji u danom kontekstu ima izrazito negativne osobine. Vuk je u Bibliji simbol prijevare i okrutnosti. Krvoločan je („Benjamin je vuk grabežljivi, lovinu on jutrom jede, a navečer plijen dijeli“, Post 49, 27), simbolizira đavla („Najamnik – koji nije pastir i nije vlasnik ovaca – kada vidi vuka gdje dolazi, ostavlja ovce i bježi, a vuk ih grabi i razgoni...“, Iv 10, 12) i neprijatelja. To primjećujemo i u ovim frazemima gdje simbolizira licemjernu osobu. Frazemi su motivirani upozorenjem: „Čuvajte se lažnih proroka koji vam prilaze u ovčjem odijelu, a iznutra su vukovi grabežljivci“ (Mt 7, 15).

²⁹ Crni sabat je ceremonija okupljanja praktikanata poganskih rituala.

U hrvatskom jeziku postoje varijante *vuk u janjećoj koži* i *vuk u ovčjoj koži*, dok se u ruskom jeziku upotrebljava samo frazem sa zoonimom 'ovčja', tj. *волк в овечьей шкуре* ('vuk u ovčjoj koži'). U portugalskom se jeziku pridjevski zoonimi 'janjeća' i 'ovčja' mogu zamijeniti pa je u upotrebi frazem *lobo em pele de cordeiro* ('vuk u janjećoj koži'), kao i njegova varijanta *lobo em pele de ovelha* ('vuk u ovčjoj koži').

Navodimo sljedeće primjere upotrebe:

Papa Franjo – donositelj tolerancije ili vuk u janjećoj koži? (<http://www.objektivno.hr>, datum posjeta: 26.11.2016.)

Демократия – это самый настоящий волк в овечьей шкуре, питающийся беззащитными младенцами. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 26.11.2016.)

Quem da oposição quisser se passar como sucessor do governo Lula não sendo é um lobo em pele do cordeiro. (<http://www.veja.abril.com.br>, datum posjeta: 26.11.2016.)

8. ovca među vukovima

овцы среди волков

волк среди овец

ovelhas entre (no meio de) lobos

Frazemi označavaju slabog među jakim, tj. čovjeka koji mora slijediti svoj put i imati vlastite stavove, unatoč oprečnim mišljenjima okoline. Kao i u prethodnoj skupini frazema, zoonim *ovca* ne gubi svoju pozitivnu simboliku, ali dominacija zoonima *vuk* ne daje pozitivno obilježje navedenih frazema. Primjećujemo da se u hrvatskom i portugalskom frazemu na prvom mjestu nalazi *ovca* (*ovca među vukovima*), tj. *ovce* (*ovelhas entre lobos*), dok u ruskom jeziku postoji frazem gdje su *ovce* na prvom mjestu (*овцы среди волков*) i frazem gdje je zoonim *vuk* na prvom mjestu (*волк среди овец*). U portugalskom se jeziku prijedlog *entre* ('između') može zamijeniti konstrukcijom *no meio de* s istim značenjem.

Primjeri upotrebe:

Petir: „Osjećam se kao *ovca među vukovima*“. (<http://www.jutarnji.hr>, datum posjeta 1.6.2017.)

Овцы среди волков, а не другой породы волки, вот кто мы такие. (НКРЯ, Б. Ф. Кормер, Наследство, datum posjeta: 1.6.2017.)

Про таких говорят: «*Волк среди овец*, а на волка и сам овца». (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta 1.6.2017.)

Eis que vos envio como *ovelhas no meio de lobos*; portanto sede prudentes como as serpentes e simplices como as pombas. (Mt 10, 16)

TELE – ТЕЛ҃҃НОК – BEZZERO

KRAVA – КОРОВА – VACA

TELE U Chevalierovu i Gheerbrantovu Rječniku simbola izraz *zlatno tele* simbolizira napast obožavanja materijalnih želja, bilo da se radi o bogatstvu, osjetilnim užicima ili moći koja se uvijek iznova pojavljuje. Izraz simbolizira bogatstvo i boga materijalnih dobara koji je zamijenio boga duha. Osim u navedenom izrazu, tele se spominje i u starijoj egipatskoj mitologiji. Naime, vrhovni bog Ra se svako jutro ponovno rađa kao tele iz krave Nut (Vidović Bolt 2014: 119).

KRAVA „Općenito je krava, koja daje mlijeko, simbol zemlje hraniteljice“ (Chevalier i Gheerbrant 2007: 327). Božica Hator, u egipatskom panteonu, prikazuje se u obliku kravlje glave ili u obliku žene s dugim plosnatim ušima što se spuštaju kao u krave i simbolizira plodnost, bogatstvo, obnovu, majku, nebesku majku sunca, hraniteljicu egipatskog vladara, bit ponovnog rođenja i nade u zagrobni život. U Sumerana je krava povezana s Mjesecom, rogom i obiljem. „Mjesec se prikazuje s dva kravlja roga, a krava kao mladi Mjesec. Zvezdanom noći vlada sjajni Bik kojem je plodna krava Pun mjesec, a stado Mliječna staza“ (Chevalier i Gheerbrant 2007: 328). Nigdje se pojam *svete krave* ne slavi rječitije nego u indijskim Vedama gdje, kao arhetip plodne majke, ima kozmičku i božansku ulogu. Chevalier i Gheerbrant ističu kako boja dlake uvelike određuje simbolični aspekt životinje. Tako u Vedama možemo naići na crne, šarene i bijele krave. Šarena krava simbol je prvog androgina, dok se bijele i crne krave povezuju sa žrtvenim ognjem.

Frazemi sa zoonimima *tele* i *krava* navode se unutar jednog poglavlja zbog njihove srodnosti. Sa spomenutim životinjama, navodi se 12 biblizama podijeljenih u 2 značenjske skupine.

1. zlatno tele

pokloniti se/klanjati se zlatnom teletu

ЗОЛОТОЙ ТЕЛЕЦ (ТЕЛ҃҃НОК)

ПОКЛОНИТЬСЯ/ПОКЛОНЯТЬСЯ ЗОЛОТОМУ ТЕЛЬЦУ (ТЕЛ҃҃НКУ)

bezzero de ouro

inclinarse perante bezzero de ouro

Navedena su tri imenička (*zlatno tele*, *золотой телец* (*телёнок*), *bezzero de ouro*) i tri glagolska (*pokloniti se/klanjati se zlatnom teletu*, *поклониться/поклонятся золотому тельцу* (*телёнку*), *inclinat-se perante bezzero de ouro*) frazema. Imenički se frazemi odnose na novac, zlato ili bogatstvo kao primarni cilj, dok glagolski znače 'imati novac (zlato, bogatstvo) kao ideal i cilj'. U njihovoj se semantičkoj pozadini nalazi biblijska prispodoba o Izraelcima koji su, iščekujući Mojsijev silazak s brda Sion, nagovorili Arona da im napravi boga koji će ih predvoditi. „A narod, videći gdje Mojsije dugo ne silazi s brda, okupi se oko Arona pa mu rekne: „Ustaj! Napravi nam boga, pa neka on pred nama ide! Ne znamo što se dogodi s tim čovjekom Mojsijem koji nas izvede iz zemlje egipatske“ (Izl 32, 1–2). Od njihovih zlatnih predmeta, Aron je salio tele kojemu su se klanjali. Sišavši s brda i vidjevši novonastalu situaciju, Mojsije se razbjescio zbog idolopoklonstva izraelskog naroda. Zlatno tele u Bibliji predstavlja idola, a budući da je izrađeno od zlata, simbol je materijalnog bogatstva. U ruskom imeničkom frazemu, kao i u njegovoj glagolskoj varijanti, zastarjelica *телец* ('tele') može se zamijeniti umanjenicom *телёнок* ('telić'). Iako se češće upotrebljava frazem sa sastavnicom *телец*, u upotrebi je i frazem s umanjenicom kao sastavnicom.

U ruskom su jeziku frazedom *золотой телёнок* naslovljeni knjiga Pjfa i Petrova te film Mihaila Švejcera.

Primjeri upotrebe:

Misterij tajnog ilirskog blaga: Zlatno tele u dolini Gline. (<http://www.24sata.hr>, datum posjeta: 10.6.2017.)

Umjesto da se okrene budućnosti, HDZ se klanja zlatnom teletu. (<http://www.dnevno.hr>, datum posjeta 10.6.2017.)

Идолы золотого тельца на Русской земле должны быть сокрушены. (<http://www.ruskline.ru>, datum posjeta 10.6.2017.)

В отличие от первого президента, тяготеющего к Гоголю, Путин напомнил группе журналистов о том, как бежал один из персонажей фильма «Золотой телёнок» Паниковский с украденным гусем под мышкой, спасаясь от разъяренных жителей городка. (НКРЯ, Б. Грищенко, Посторонний в Кремле, datum posjeta: 10.6.2017.)

Тебе ли поклоняться золотому тельцу, которого зовут немцы «маммон», а мы, простаки, «свет»? (НКРЯ, Н.О. Лернер, А.А. Бестужев-Марлинский, Краткая справка, datum posjeta: 10.6.2017.)

Они устраивают большой праздник и поклоняются золотому телёнку.
(<http://www.jw.org>, datum posjeta: 10.6.2017.)

„Previdência é bezero de ouro dos golpistas“, diz Assis Carvalho.
(<http://www.politicadinamica.com>, datum posjeta: 10.6.2017.)

E depressa se tem desviado do caminho que eu lhe tinha ordenado; eles fizeram para si um bezero de ouro, e perante ele se inclinaram... (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 10.6.2017.)

2. sedam mršavih krava

sedam debelih krava

тощие коровы

семь коров тощих

семь коров тучных

sete vacas gordas e sete vacas magras

Navedeni su frazemi motivirani biblijskom prisposodobom o Josipu i njegovu tumačenju faraonova sna (Post 41). Značenje hrvatskog frazema *sedam mršavih krava* i ruskog frazema *тощие коровы* odnosi se na sedam gladnih godina koje će nastati u zemlji egipatskoj. Suprotnog su značenja frazemi *sedam debelih krava* i *семь коров тучных*, koji označavaju sedam godina blagostanja, dok portugalski frazem, koji je rječnički zabilježen kao nezavisni skup riječi, *sete vacas gordas e sete vacas magras* objedinjuje gore navedena značenja i odnosi se na sedam gladnih godina nakon kojih će uslijediti sedam godina blagostanja. U navedenim je frazemima važna simbolika broja sedam. Broj sedam se u Bibliji smatra savršenim brojem i simbolizira sklad i blagostanje. U svim trima jezicima, jedna od sastavnica frazema je broj sedam. Međutim, u ruskom jeziku postoji frazem *тощие коровы*, koji ne sadrži broj sedam.

Primjeri upotrebe:

Sedam mršavih i ružnih krava poslije njih, a tako i sedam praznih, istočnjakom opaljenih klasova, označuje sedam gladnih godina. (Post 41, 27–28)

...I ne otvarajući oči, Kikaš će pomalo usiljeno i preko volje: „Kikaš nikad nije išao po štogod dok je u kući imao nešto. A sad su puni i hambari i kamenice, i bačve i demeJane. Nek bude i sedam mršavih krava, preživjet će se!...“ (Riznica, I. Raos, Prosjaci i sinovi, datum posjeta: 13.8.2017.)

*Rekosmo, kršćani oslobodiše Krajinu i na nju sručiše više nevolja nego nekad Turci. Kao da se i Bog priklonio kršćanskim tlačiteljima, te i on ožeži i ošini gore nego po Misiru. Jerbo Misir ponajprije obdari sa **sedam debelih krava** – sedam rodnih godina – a potom sa sedam mršavih.* (Riznica, I. Raos, Prosjaci i sinovi, datum posjeta: 13.8.2017.)

И семь коров тощих и худых, вышедших после тех, это семь лет, также и семь колосьев тощих и исскушенных восточным ветром, это семь лет голода. (Post 41, 27–28)

... Уж не приснились ли вам **семь коров тучных** и семл тощих? Нет, ваше величество. Это означало бы только, что нас ждут семь годов обильных и семь голодных... (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 23.3.2018.)

*Страну терзали голодные годы, будто библейские **тощие коровы**.* (НКРЯ, О. Ермаков, Смоленский мост, datum posjeta 13.8.2017.)

*Não precisamos entrar muito nos detalhes, mas a interpretação dada por Deus a José foi que as **sete vacas gordas** representavam sete anos de fartura que viria sobre a terra do Egito, enquanto que as **sete vacas magras**, sete anos de fome e escassez.* (<http://www.boladeneve.com>, datum posjeta: 12.3.2018.)

MAGARICA – ОСЁЛ – BURRO

MAGARICA – ОСЛИЦА – JUMENTA

MAGARAC (MAGARICA) Magarac je poznat kao simbol gluposti, ali manje je poznato da je on vrlo često simbol tame, tj. sotonskih sklonosti. U Indiji ga jašu isključivo strašna božanstva, poput Nairrite, čuvara predjela mrtvih. U Egiptu je *crveni magarac* jedno od najopasnijih bića što ih duša susreće na svojem putovanju poslije smrti (*post mortem*). Lik magarca je u renesansno doba predstavljao različita duševna stanja: duhovnu i moralnu klonulost, lijenost, glupost, neposlušnost, tvrdoglavost. Međutim, prema nekim predajama magarac se pojavljuje kao sveta životinja. Tako su se u Delfima žrtvovali magarci kao prinos posvećen bogu Apolonu, dok je u Bibliji Marija na putu u Betlehem jahala na magarcu. Simbolika magarca bitno se razlikuje od simbolike magarice. Naime, magarica je u Bibliji simbol mira, siromaštva, poniznosti, strpljivosti i hrabrosti. Krist je ušao u Jeruzalem, upravo, na magarici. „Magaricu jaše onaj koji u sebi pred Bogom provodi djela prave poniznosti; jahati mlado od magarice znači izvanjski, pred bližnjima, pokazati se pažljivim spram zadatka prave poniznosti“ (Chevalier i Gheerbrand 2007: 406).

U nastavku se navode 4 frazema sa zoonimom *magarac (magarica)* podijeljena u 2 značenjske skupine.

1. -

Валаамова ослица

-

Značenje frazema odnosi se na po prirodi šutljivog čovjeka, koji u jednom trenutku počinje aktivno braniti svoje stajalište. Motiviran je biblijskom pričom o Bileamovoj magarici i stoga se smatra biblizmom. U Knjizi Brojeva možemo pročitati kako je magarica, za razliku od Bileama, spazila anđela Jahvina kako stoji na putu s isukanim mačem u ruci. Budući da se magarica dvaput sklonila sa strane od straha i poštovanja prema anđelu, Bileam, koji pred sobom nije vidio ništa, svaki puta ju je istukao. Kada je magarica treći put ugledala anđela i legla ispod Bileama kako bi se anđelu sklonila s puta, Bileam se razbjescio i toliko počeo tući magaricu da je Jahve otvorio usta magarici: „Što sam ti učinila da si me tukao tri puta?“ Bileam odgovori: „Što sa mnom zbijaš šalu! Da mi je mač u ruci, sad bih te ubio!“ A magarica će nato: „Zar ja nisam tvoja magarica na kojoj si jahao svega svoga vijeka do danas? Jesam li ti običavala ovako?“ „Nisi!“ odgovori Bileam i tada Jahve otvori Bileamu oči i on spazi anđela kako stoji na putu. Jahve mu tada reče: „Da mi se nije uklanjala, već bih te bio ubio, a nju bih ostavio na životu“ (Br 22, 21–35).

Iako u hrvatskom i portugalskom biblijskom prijevodu nailazimo na izraz 'Bileamova magarica' odnosno 'a jumenta de Balaão', navedeni jje frazem jedino u ruskom jeziku dobio preneseno značenje. U ruskom i portugalskom jeziku znamenita slika Rembrandta van Rijna nazvana je **Валаамова ослица** odnosno **jumenta de Balaão**.

Primjer upotrebe:

*Новенькая, к удивлению всех, оказалась **валаамовой ослицей**: первое время она молчала, а потом вдруг выдала такое, что все буквально опешили.*

(www.books.google.hr, datum posjeta: 7.8.2017.)

2. tvrdoglav kao magarac

упрямый как осёл

teimoso como um burro (uma mula)

Navedeni su frazem u značenju 'jako tvrdoglav' nastali pod utjecajem biblijske sintagme 'Bileamova magarica' ('Валаамова ослица', 'a jumenta de Balaão'). Magarica je biblijski izvor

tvroglavosti (Jelaska 2004: 13). U sva su tri jezika zabilježeni poredbeni frazemi s trodijelnom strukturom. U portugalskom se jeziku zoonimska sastavnica muškog roda *o burro* može zamijeniti zoonimom ženskog roda *a mula*.

Primjeri upotrebe:

Isprva se svim snagama protivila, no kad je uvidjela da me od toga ne može odgovoriti, da sam tvrdoglav kao magarac, ipak je pristala. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 20.3.2018.)

По свидетельствам современников, это был человек, твёрдо убеждённый в собственных способностях – чтобы не сказать упрямый как осёл. (<http://www.kartaslov.ru>, datum posjeta: 20.3.2018.)

Sou teimoso como um burro. Eu não desisto nunca. (<http://www.context.reverso.net>, datum posjeta: 20.3.2018.)

SVINJA – СВИНЬЯ – PORCO

SVINJA „Svinja je vrlo općenito simbol opskurnih težnja, u svim oblicima neznanja, proždrljivosti, pohote i egoizma“ (Chevalier i Gheerbrand 2007: 725). U islamu se zabranjuje jedenje svinjskog mesa jer je svinja simbol nečistoće i svakojake prljavštine. U grčkoj je mitologiji čarobnica Kirka ljude koji su joj dosađivali svojim udvaranjem pretvarala u svinje. Za Kirgize je svinja simbol ne samo izopačenosti i nečistoće nego i zloće. Međutim, osim negativne, postoji i pozitivna simbolika svinje. Zbog njezina izgleda, Kinezi i Vijetnamci je smatraju simbolom obilja. Svinja se u egipatskoj mitologiji povezuje s Izidom, božicom plodnosti te s Nut, božicom neba i vječnom majkom čiji se lik prikazuje u obliku svinje. Sličnu simboliku nalazimo i u nordijskoj mitologiji. Kod američkih Indijanaca, svinja se prinosila kao žrtva bogovima kiše nakon čega bi se oni udobrovoljili i dali usjevima svoj blagoslov i zaštitu.

U nastavku se navodi 7 frazema sa zoonimom *svinja* koji su podijeljeni u 2 značenjske skupine.

1. baciti/bacati bisere (biserje) pred svinje

метать бисер перед свиньями

dar (atirar, lan□ar) pérolas aos porcos

Navedeni su glagolski frazemi sa značenjem 'dati/davati (pokazati/pokazivati, pružiti/pružati, reći/govoriti) štogod lijepo onom koji to ne shvaća (kojega se to ne tiče, koji toga nije vrijedan ili dostojan). Svinja je u Bibliji najprljavija i najnečistija životinja. Frazemi su motivirani Isusovim riječima iz Govora na gori gdje On kaže da je nerazborito otkrivati neke duhovne istine onima koji nisu sposobni primiti ih. „Ne dajte svetinje psima! Niti svoga biserja bacajte pred svinje da ga ne pogaze nogama pa se okrenu i rastrgaju vas“ (Mt 7, 6).

Ambivalentni oblik navedenih biblizama u potpunosti objašnjava fragment znamenite slike P. Bruegela³⁰ (Walter i Mokienko 2013: 17). Naime, osnovno se značenje frazemske sastavnice *biser* odnosi na okruglo sedefasto zrno koje u prenesenom značenju označava nešto vrlo lijepo. Međutim, ruski znanstvenici G. Kahane i R. Kahane, riječ *жемчуг* ('biser') povezivali su sa starom tradicijom bizantske crkve gdje se posvećeni kruh izlomljen na komadiće nazivao *жемчужинку* ('biserčići'), tj. grč. *margaritas*. Do danas se u novogrčkom zadržalo dvojako značenje riječi *жемчуг* ('biser'). Izvorno se grčki oblik riječi *margaritas* zadržao se u latinskom prijevodu danog biblizma koji glasi: *Nolite iacere margaritas ante porcos*. Zanimljivo je da 'margarita', tj. 'margareta' u mnogim europskim jezicima označava vrstu cvijeća pa bi tako prijevod navedenog frazema na francuski jezik glasio: *Il ne faut pas semer des marguerites devant les porceaux*, čiji bi doslovni prijevod na hrvatski jezik glasio: *Ne treba pred svinjama saditi margarite*.

Primjećujemo kako je u hrvatskom frazemu imeničku sastavnicu *biser* moguće zamijeniti zbirnom imenicom *biserje*, dok je u ruskom frazemu u upotrebi isključivo zbirna imenica *бисер* ('biserje'), tj. ne postoji frazem čija je sastavnica *жемчуг* ('biser'). U portugalskom jeziku postoje varijante frazema s glagolima *dar* ('dati'), *atirar* ('baciti/bacati') i *lançar* ('baciti/bacati').

Primjeri upotrebe frazema:

*Bit će, kaže, zadovoljan ako u svjetskoj prijestolnici umjetnosti i dizajna svojim radovima uspije privući pažnju struke i javnosti... Predugo je, kaže, u Hrvatskoj **bacao bisere pred svinje**.* (<http://www.gloria.hr>, datum posjeta: 12.6.2017.)

*Govoreći o najsvetijim tajnama kršćanstva na ovom javnom spomeniku, auctor se je morao dakako držati strogo propisane tajne discipline (disciplina arcani) po kojoj nije bilo slobodno „sveto izručiti psima niti **baciti biserje pred svinje**“.* (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 12.6.2017.)

³⁰ Fragment je poznat pod nazivom „Pareis voor de zwijnen werpen“ (lat. „Margaritas ante porcos mittere“).

Так что, и правда, не стоит **метать бисер перед свиньями** в нынешней неадекватной политической и криминальной обстановке в бывшей Украине. (<http://www.segodnia.ru>, datum posjeta: 12.6.2017.)

*Poderia doar a minha coleção de Rede Mor. Mas parece-me que seria **dar pérolas aos porcos**.* (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 12.6.2017.)

2. prljav kao svinja (prase)

prljav kao prasac

грязный как свинья

sujo como um porco (um porquinho)

Frazeme sa značenjem 'vrlo prljav' Jelaska (2004) u svom članku *Animalistički frazemi biblijskog podrijetla u hrvatskome i drugim slavenskim jezicima* opisuje kao biblijske, s obzirom na to da je svinja u Bibliji nečista životinja, simbol pokvarenosti i grijeha. Osim u Bibliji, svinja se smatra nečistom životinjom i u drugim religijama i kulturama. Čuvanje svinja Židovima je predstavljalo najveće poniženje. U hrvatskom su jeziku u upotrebi dva frazema s trodijelnom poredbenom strukturom. Frazem *prljav kao prasac* upotrebljava se u odnosu na osobu muškoga spola, dok se frazem *prljav kao svinja* te ruski i portugalski frazemi *грязный как свинья* i *sujo como um porco (um porquinho)*, upotrebljavaju za osobe obaju spolova. U portugalskom se jeziku, također, koristi frazem s trodijelnom poredbenom strukturom gdje se zoonimska sastavnica *o porco* može zamijeniti umanjenicom *o porquinho*.

Primjeri upotrebe:

*Ja sam umoran k'o pas, **prljav kao svinja** jer mi nisu dopustili ni da se umijem ni da se okupam u zadnjih 60 sati.* (<http://www.jutarnji.hr>, datum posjeta: 13.6.2017.)

*Sjurih se do Opela koji je bio **prljav kao prasac**. Odvedoh i njega na brzinsko dotjerivanje.* (<http://www.iskrica.com>, datum posjeta: 8.8.2017.)

*Bila sam **prljava kao svinja**. Bilo mi je teško sjetiti se kada sam se zadnji put okupala, a već više od mjesec dana nosila sam istu odjeću.* (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 13.6.2017.)

*Из колхозной молодёжи панковал один лишь я: я носил портки из кожи и был **грязный, как свинья**.* (<http://www.rocketlyrics.org>, datum posjeta: 13.6.2017.)

*Mas tu não podes comer assim, **sujo como um porquinho**.* (<http://www.context.reverso.net>, datum posjeta: 8.8.2017.)

LISICA – ЛИСА – RAPOSA

LISICA Francuska antropologinja Germaine Dieterlen za simbol lisice u afričkim vjerovanjima upotrebljava izreku *semper peccator, semper justus* i dodaje: „Neovisna i zadovoljna što je takva; poduzetna i domišljata, ali istodobno destruktivna; drska, ali i plašljiva; nemirna i lukava, a ipak slobodna, lisica utjelovljuje proturječja svojstvena ljudskoj naravi“ (Chevalier i Gheerbrand 2007: 380). „Proturječnu simboliku“ lisice nalazimo i u vjerovanjima Indijanaca iz srednje Kalifornije gdje srebrnu lisicu smatraju junakom tvorcem, dok je u Sibiru i azijskim vjerovanjima lukavi glasnik pakla koji privlači junake iz legendi prikazivan kao crni lisac. U Japanu je lisica glasnik boga obilja Inarija i simbol je plodnosti. Na ulazu u hramove posvećene bogu Inariju nalaze se mnogobrojni kipići lisica od kojih neke u njuški drže ključ podruma za rižu, a neke kuglu koja prikazuje duh hrane. Međutim, u pučkim praznovjerjima takvi kipovi imaju nepovoljan smisao i povezuju se s demonima. U Kini se smatra da lisice posjeduju veliku količinu životne snage te im se pripisuje dugovječnost.

U nastavku navodimo 3 frazema sa zoonimskom sastavnicom *lisica*.

lukav kao lisica

хитрый как лиса

esperto (astuto) como uma raposa

Navedeni se frazemi odnose na vrlo lukavu osobu i smatramo ih biblizmima jer je u Bibliji lisica simbol lukavosti (Jelaska 2004: 9). Svoj cilj lisica želi postići škodeći drugomu. U Lukinu Evanđelju, Isus je Heroda usporedio s lisicom jer ga je ovaj htio ubiti: „Idite i kažite toj lisici...“ (Lk 13, 32).

U sva su tri jezika zabilježeni poredbeni frazemi s trodijelnom strukturom. U portugalskom frazemu postoji varijanta u kojoj se upotrebljava pridjev *esperto* ('pаметan') i ona u kojoj se koristi pridjev *astuto* ('lukav').

Primjeri upotrebe:

Ispričao je jednu anegdotu o tome kako je s Franjom Tuđmanom i još nekim visokopozicioniranim HDZ-ovcima raspravljao o Machiavelliju i njegovu zaključku da vladar treba biti hrabar kao lav i lukav kao lisica. (<http://www.vecernji.hr>, datum posjeta: 10.8.2017.)

Она только прикидывается такой, а сама **хитрая, как лиса**. (<http://www.enc-dic.com>, datum posjeta: 21.6.2017.)

Quando o presidente russo Vladimir Putin anunciou que montaria uma base aérea na Síria para combater o Estado Islâmico (EI) e apoiar o presidente Bashar al-Assad, vários analistas e políticos elogiaram seu brilhantismo estratégico e sua demonstração de força, sugerindo que Putin era **esperto como uma raposa**. (<http://www.oglobo.globo.com>, datum posjeta: 21.6.2017.)

Ele é tão asqueroso como uma cobra. E tão **astuto como uma raposa**. (<http://www.context.reverso.net>, datum posjeta: 21.6.2017.)

LAV – ЛЕВ – LEÃO

LAVICA – ЛЬВИЦА – LEOA

LAV (LAVICA) Dvojaka je simbolika lava. On je, s jedne strane, simbol moći, mudrosti i pravедnosti, ali zbog svoje pretjerane samouvjerenosti i sigurnosti, simbol je oca, gospodara i vladara, koji je zaslijepljen vlastitim sjajem i postaje tiraninom vjerujući da pruža zaštitu. „U Bhagavad Giti³¹ Krišna je lav među životinjama, Buddha je lav naroda Sâkya, Krist je lav Juda, Muhamedov zet Ali, kojeg su slavili šijiti, predstavlja Allahovog lava“ (Chevalier i Gheerbrant 2007: 370). Zanimljivo je da teologija nekim anđelima pridaje lavlji lik jer lav svojim oblikom simbolizira nesalomljiv autoritet i snagu svetih bića da dosegnu božansku uzvišenost. Lav je i simbol Krista Suca, tj. Krista Oca, kojemu pridržava knjigu ili svitak. Poznato je da je *krilati lav* amblem evanđelista Marka. U Knjizi Otkrivenja, lav je simbol Isusa Krista, tj. simbol pobjede dobra nad zlim. „Ne plači! Evo, pobijedi Lav iz plemena Judina, Korijen Davidov, on će otvoriti knjigu i sedam pečata njezinih“ (Otk 5, 5). Kao simbol pravde, lav je jamstvo materijalne i duhovne vlasti.

U nastavku se navodi 9 frazema sa zoonimom *lav* podijeljenih u 2 značenjske skupine.

1. Danijel u lavljoj jami

Даниил во рту львином

Daniel na cova dos leões

Značenje se navedenih frazema odnosi na čovjeka koji se našao u opasnoj situaciji, ali se ne može braniti. Motivirani su biblijskom pričom o Danijelu, koji se nije htio pokoriti medijsko-

³¹ Tekst na sanskrtu, kojeg nalazimo u indijskom epu Mahabharata.

perzijskom zakonu, nego se i dalje ustrajno molio i pokoravao Bogu iako je to bilo zabranjeno. Zbog toga je bio bačen u jamu s lavovima. „Tada kralj naredi da dovedu Daniela i da ga bace u lavsku jamu“ (Dn 6, 17). No, zahvaljujući njegovu pouzdanju u Boga, Danijel je sutradan živ i zdrav izbavljen iz jame. „Moj je Bog poslao svog Anđela; zatvorio je ralje lavovima te mi ne naudiše, jer sam nedužan pred njim“ (Dn 6, 23).

U sva su tri jezika zabilježeni imenički frazemi, no s pridjevskim zoonimima. Primjećujemo da je u hrvatskom i portugalskom ekvivalentu jedna od sastavnica imenica *jama* (*a cova*), koja sa zoonimima čini sintagmu *lavlja jama*, tj. *cova dos leões*. U ruskom je jeziku u upotrebi frazem sa sintagmom *львиный рот* ('lavlja usta').

Primjeri upotrebe:

*Sve to ne mora značiti da se – među brojnim sudskim auditorima okićenim vojnim činovima i kolekcijama odlikovanja – naš grabancijaš osjećao kao **Danijel u lavljoj jami...*** (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 29.6.2017.)

Изображался с хлебом и кружкой для воды, несомый Ангелом за волосы в Вавилон к Даниилу во рту львином. (<http://www.crusader.org.ru>, datum posjeta: 29.6.2017.)

*Daí, entrei em depressão, me sentia muito mal, pois antes, estava como **Daniel na cova dos leões**, e de repente como José preso no Egito.* (<http://www.guiame.com.br>, datum posjeta: 12.3.2018.)

2. hrabar kao lav

hrabra kao lavica

храбрый как лев

храбрая как львица

corajoso (valente) como um leão

valente como uma leoa

Frazemi čije se značenje odnosi na vrlo hrabrog čovjeka smatraju se biblizmima zbog njihove biblijske simbolike (Jelaska 2004: 12). Naime, lavovi predstavljaju najhrabrije životinje u Bibliji, opasni su i uspješni napadači. S lavom se uspoređuje Izrael i neka izraelska plemena (Post 49, 9 i Br 24, 9), Bog kao sudac (Iz 38, 13) i Isus, koji se naziva lavom iz plemena Judina (Otk 5, 5). Snaga lava iskazana je i riječima koje nalazimo u biblijskoj Knjizi Brojeva: „Gle, ustat će narod k'o lavica, dići će se poput lava: leći neće dok plijen ne proguta, dok ne popije krv pobijenih“ (Br 23, 24). U tim se recima pojavljuje *lavica*, koja ima istu simboliku

kao *lav*, i to je razlog zašto su u svima trima jezicima u upotrebi 2 frazema, tj. jedan sa muškom zoonimskom sastavnicom (*lav*, лев, o leão) i jedan sa ženskom (*lavica*, львица, a leoa). U portugalskom frazemu sa zoonimom o leão ('lav'), sastavnicu *corajoso* ('hrabar') možemo zamijeniti sinonimom *valente* ('odvažan').

Primjeri upotrebe:

Iako je u ringu bio čvrst kao kamen i hrabar kao lav, Frazier je izvan konopaca bio vrlo tankočutan i emocionalan čovjek, koji nije mogao shvatiti zašto ga Ali napada i zašto ga predstavlja kao bezumnog slugu. (<http://www.jutarnji.hr>, datum posjeta: 29.6.2017.)

Он был телом сильный, как бык, и храбрый, как лев, а душой слабый, как вода. (НКРЯ, Л.Н. Толстой, Хаджи-Мурат, datum posjeta: 29.6.2017.)

Знаешь, Яхмос, по-моему, Сатили и вправду нездорова. Мне кажется, она чего-то боится. – Боится? – не сумел сдержать удивления Яхмос. – А чего ей бояться? Кого? Сатили всегда была храброй как львица. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 8.11.2017.)

Costuma-se dizer que quem é valente, é corajoso como um leão. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta 29.6.2017.)

Falkner afastou-se um pouco dela, emoldurou a sua cara com as mãos e olhou para ela. – És tão valente como uma leoa! Eu não sei se teria conseguido fazer o que tu fizeste – explicou... (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 8.11.2017.)

DEVA – ВЕРБЛЮД – CAMELO

DEVA Deva je simbol teškog karaktera. U Bibliji se ona smatra nečistom životinjom, a u indijskoj ikonografiji pojavljuje se kao amblem zlih duhova *yogina* povezanih sa smrću. No, deva ima i svoju pozitivnu simboliku. Ona služi kao pratilac i prijevozno sredstvo kroz pustinju. Sveta tri kralja na devama stižu u jaslice, a Zohar³² govori o *letećim devama*, koje su bile čuvari zemaljskog raja. O devama se govori i u Avesti, svetoj knjizi stare Perzije. U srednjoj Aziji deva nije simbol lošeg karaktera nego umišljenosti.

Navedeno je 6 frazema sa zoonimom *deva*. Frazemi su podijeljeni u 2 značenjske skupine.

³² Knjiga, koja sadrži sva duhovna stanja koja ljudi iskuse tijekom razvoja svojih duša. Koristi se u židovskoj Kabali.

1. prije će deva kroz ušicu igle

легче верблюду пройти сквозь игольное ушко

mais fácil passar um camêlo pelo fundo de uma agulha

Značenje se navedenih frazema odnosi na teškoće koje netko mora proći radi ostvarenja svog cilja. Motivirani su Isusovim riječima koje nalazimo u trima Evanđeljima: „A Isus reče svojim učenicima: Zaista, kažem vam, teško će bogataš u kraljevstvo nebesko. Ponovno vam velim: Lakše je devi kroz uši iglene nego bogatašu u kraljevstvo Božje“ (Mt 19, 23–25). Slične riječi nalazimo u Markovu i Lukinu Evanđelju.

U sva tri jezika, kao frazem je zabilježen samo prvi dio biblijske izreke.

Primjeri upotrebe:

Prije će deva kroz ušicu igle nego ovakav Program kakav sam napisala na vrata Gavellinog kazališta koje odavno ne zaslužuje to veliko ime. (<http://www.novilist.hr>, datum posjeta 30.6.2017.)

Дела у вас настолько плохи, что легче верблюду пройти сквозь игольное ушко, чем российскому спортсмену доказать свою «чистоту». (<http://www.dw.com>, datum posjeta: 30.6.2017.)

Um gordo viajante tenta ser dos primeiros a passar, trazendo-nos á memoria as palavras do Divino Mestre: É mais facil passar um camêlo pelo fundo de uma agulha... (<http://books.google.hr>, datum posjeta: 30.6.2017.)

DEVA + KOMARAC

Budući da u ovom poglavlju analiziramo frazeme sa zoonimskom sastavnicom *deva*, a dolje navedena 3 frazema sadržavaju obje zoonimske sastavnice (*deva*, *komarac*), navodimo ih unutar istog poglavlja.

2. cijediti komarca, a gutati devu

оцеживать комара и поглощать верблюда

coar um mosquito e engolir um camelo

KOMARAC Komarca se smatra simbolom agresivnosti. On uporno nastoji oskvrnuti unutarnji život svoje žrtve tako što neumorno oblijeće oko nje pijući joj krv.

Navedeni frazemi sa značenjem 'brinuti se o sitnicama, a zaboravljati na ono glavno' motivirani su Isusovim riječima upućenim farizejima, kojima su važnije profane od sakralnih vrijednosti (Ribarova, Vidović Bolt 2009: 168). „Jao vama, pismoznanci i farizeji! Licemjeri! Namirujete desetinu od metvice i kopra i kima, a propuštate najvažnije u Zakonu: pravednost, milosrđe, vjernost. Ovo je trebalo činiti, a ono ne propuštati. Slijepe vođe! Cijedite komarca, a gutate devu!“ (Mt 23, 23–24).

Primjeri upotrebe:

...autor se, ne imajući drugih sredstava, obračunava s pravim uzrocima rata u Hrvatskoj: licemjerjem, laži i himbom „svjetskih moćnika“ koji cijede komarca, a gutaju devu. (<http://www.samotnjak.com>, datum posjeta: 16.8.2017.)

Непоколебимый защитник идеи самодержавной власти, он, вместе с тем, не был настолько мелочен, чтобы преклоняться, как многие, перед пустыми её проявлениями, чтобы оцезживать комара и поглощать верблюда. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 16.8.2017.)

Precisamos ser ecologicamente corretos até nas mínimas coisas. Todavia, não podemos coar um mosquito e engolir um camelo, me entende? (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 16.8.2017.)

PTICA – ПТИЦА – PASSARO

PTICA U mnogim svjetskim religijama i kulturama, let ptica simbolizira vezu između neba i zemlje. U taoizmu besmrtnici svojim držanjem oponašaju ptice kako bi pokazali da su oslobođeni od zemaljske težine. U brahmanizmu se prinositelji žrtava ili obredne plesačice često nazivaju pticama što lete prema nebu. Kao uzlet duše ili ekstatičan let šamana tumače se i prapovijesni crteži ljudi-ptica u poznatim spiljama Altamira i Lascaux. U islamskim su religijama ptice simbol anđela, a jezik ptica predstavlja jezik bogova, tj. duhovnu spoznaju. Međutim, sv. Ivan od Križa ptice karakterizira kao lakoumne jer nesuvislo lete amo-tamo. U Kini se *kaos* prikazuje kao žutocrvena ptica koja niti jede, niti diše. Valja spomenuti i vjerovanje starih Kineza da će biti nemira i nereda u Carstvu kada ptica razori svoje gnijezdo. Navodi se 5 frazema sa zoonimom *ptica*.

<slobodan> kao ptica (ptičica) <na grani>

živjeti kao ptica nebeska

свободен как (словно) птица в полёте (небесах)

свободный как птица <небесная>

livre como um passarinho (o passaro)

Frazemi, čije se značenje odnosi na potpuno slobodnog i neovisnog čovjeka, smatraju se biblizmima zato jer su motivirani Isusovim riječima koje nalazimo u Matejevu Evanđelju i koje nam poručuju kako se ne trebamo neprestano brinuti za vlastitu egzistenciju, nego se više pouzdati u Boga i Njegovu volju. „Zato vam kažem: Ne budite zabrinuti za život svoj: što ćete jesti. Što ćete piti; ... Pogledajte ptice nebeske! Ne siju, ne žanju, niti sabiru u žitnice, pa ipak ih hrani vaš nebeski Otac. Zar niste vi vrjedniji od njih?“ (Mt 6, 25–27). U pozadinskoj slici navedenih frazema nalazi se ptica kao pojam slobode i bezbrižnosti. Iz tog je razloga u hrvatskom jeziku zabilježen i frazem *živjeti kao ptica nebeska* u značenju 'bezbrižno živjeti, ne brinuti suviše za sutrašnjicu'. Temeljnim se dijelom poredbenog frazema javlja dvodijelni poredbeni frazem *kao ptica (kao ptičica)*, dok su pridjev *slobodan* i prijedložni skup u funkciji atributa *na grani* fakultativne sastavnice frazema. U hrvatskom i portugalskom frazemu *ptica (o passaro)* simbolizira slobodu, a u ruskom frazemu slobodu predstavlja *способность к полёту* ('sposobnost za letenje'). U ruskom su jeziku u upotrebi dva frazema s istim značenjem. Sastavnice prvog su kratki oblik pridjeva *свободен* ('slobodan'), poredbeni veznik *как* ('kao') koji možemo zamijeniti istoznačnim veznikom *словно* i imenica *полёт* ('let') koju je moguće zamijeniti oblikom *небеса* ('nebesa'). U drugom se frazemu pojavljuje dugi oblik pridjeva *свободный* ('slobodan'), a zoonimu *птица* ('ptica') možemo dodati pridjev u funkciji atributa, *небесная* ('nebeska'). U portugalskom frazemu umanjenicu *o passarinho* ('ptičica') možemo zamijeniti imenicom *o passaro* ('ptica').

Primjeri upotrebe frazema:

Može li se unatoč svim pritiscima okoline ostati slobodan kao ptica? (<http://www.gloria.hr>, datum posjeta: 27.6.2017.)

Nisu mu nikada oprostili njegove pijanke i terevenke, njegovu nepodobnost, druženje sa ženama lakog morala; nisu mu nikada oprostili što je odlučio živjeti kao ptica nebeska, ne želeći stvarati nikakvu solidnu egzistenciju i državnu karijeru. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 8.11.2017.)

Но как рабство возможно в игре? Перестал есть, умер – и вуаля, ты свободен, как птица в полёте. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 27.6.2017.)

O deputado democrata-cristão Ribeiro e Castro vai abandonar o seu grupo parlamentar nesta legislatura sem se recandidatar, ficando livre como um passarinho de um sistema partidário que considera estar „profundamente doente“. (<http://www.jornaldenegocios.pt>, datum posjeta: 27.6.2017.)

GOLUB – ГОЛУБЬ – POMBO

GOLUBICA – ГОЛУБКА – POMBA

GOLUB U svakodnevnom govoru, zbog svojeg umiljata ponašanja, golub simbolizira lakovjerna čovjeka. Međutim, poetički, par golubova simbolizira ljubav. U staroj Kini, prema ritmu godišnjih doba koji je izmjena *yina* i *yang*a, kobac se preobražavao u goluba i obratno. Pritom se golub smatrao simbolom proljeća i pojavljivao se na dan proljetne ravnodnevnice. U sjevernoj pokrajini Alžira, Kabiliji, golubovi okružuju grob svetog muslimana, zaštitnika sela. No, u drugim se vjerovanjima golubovi smatraju zlokobnim pticama jer se vjeruje da njihovo gukanje predstavlja jadikovku mučeničkih duša (Chevalier i Gheerbrand 2007: 188).

GOLUBICA U judeokršćanskoj simbolici golubica je, u osnovi, simbol čistoće i jednostavnosti. Međutim, kada na Noinu korablju golubica donosi maslinovu grančicu, simbol je mira, sklada, nade i ponovno pronađene sreće. U Novom je zavjetu simbol Duha Svetoga. S druge strane, u poganskom značenju koje čistoću ne suprotstavlja tjelesnoj ljubavi, golubica, Afroditina ptica, simbolizira ljubavno savršenstvo koje ljubavnik nudi voljenoj ženi. Osim toga, golubica je često simbol duše. Pojedini grčki nadgrobni spomenici prikazuju sliku golubice kako pije vodu iz posude koja simbolizira izvor pamćenja. U kršćanskoj ikonografiji, npr. u pripovijetki o žrtvi sv. Polikarpa, golubicu se prikazuje kako izlazi iz svečeva tijela nakon njegove smrti (Chevalier i Gheerbrand 2007: 189).

Zbog njihove srodnosti, *golub* i *golubica* navode se unutar jednog poglavlja. Navodi se 8 frazema podijeljenih u 2 značenjske skupine.

1. pitom kao golub

кроткий как голубь

голубинная простота

sem malícia como as pombas

Značenje navedenih frazema odnosi se na miroljubivu i blagu osobu. Motivirani su Isusovim riječima kojima On poručuje kršćanima da u životu ne budu lakomisleni i naivni, nego oprezni i mudri. „Evo, ja vas šaljem kao ovce među vukove. Budite dakle mudri kao zmije, a bezazleni kao golubovi!“ (Mt 10, 16). U hrvatskom i ruskom jeziku u upotrebi su trodijelni poredbeni frazemi sa sastavnicom muškog roda *голубь* ('golub'), dok u različitim prijevodima Biblije na portugalski jezik nalazimo usporedbu nastalu na temelju biblijskog teksta **simples como as pombas**, ali i frazem **sem malícia como as pombas** zabilježen u Bibliji koji se razvio pod utjecajem navedene usporedbe i u kojem prijedlog *sem* ('bez') imenicu *malícia* ('zloća') lišava negativnih konotacija dajući joj novo značenje i na taj se način prijedložni oblik imenice značenjski približava pridjevu *pitom*, tj. *кроткий* ('krotak') i dobiva pozitivnu konotaciju. U ruskom je jeziku zabilježen i frazem **голубинная простота** s jednakim značenjem.

Primjeri upotrebe:

„*Ne znam jeste li to znali, ali to nije dobro. No, treba biti mudar kao zmija i **pitom kao golub**, i čekati vrijeme*“. (<http://www.365ris.hr>, datum posjeta: 25.6.2017.)

*В наказание за это В., бывший когда-то белым, как снег, и **кротким, как голубь**, стал черным, кровожадным и обречен питаться падалью*. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 25.6.2017.)

*Значит, **голубинная простота** не предполагает непременно простоты ума, но может сочетаться со змеиной мудростью, быть может, даже предполагает, обуславливает её*. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 8.11.2017.)

*Antes de qualquer outra coisa, eles são astutos como as serpentes e **sem malícia como as pombas***. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 25.6.2017.)

2. golub mira

golubica mira

голубь мира

pomba da paz

Nastali na temelju biblijskog izvještaja o potopu koji je na 40 dana zahvatio zemlju, navedeni frazemi označavaju mir među ljudima. Zbog ljudske zloće i pokvarenosti Jahve je odlučio uništiti sva ljudska bića koja su nastanjivala zemlju. Od potopa je odlučio spasiti samo Nou i njegovu obitelj te mu je rekao da napravi korablju i sa sobom povede par od svake životinjske vrste. „I kad je Bog vidio kako se zemlja iskvarela – ta svako se biće na zemlji izopačilo –

reče Bog Noi: Odlučio sam da bude kraj svim bićima jer se zemlja napunila opačinom; i, evo, uništit ću ih zajedno sa zemljom. Napravi sebi korablju od smolastog drveta...“ (Post 6, 12–14). Budući da je 40 dana kišilo bez prestanka, Noa je, kako bi se uvjerio da je zemlja ponovno suha i sigurna, iz korablje pustio golubicu. No, na zemlji još nije bilo suho i golubica se vratila. Nakon sedam dana, Noa je ponovno pustio golubicu, koja se ovaj put vratila noseći svjež maslinov list. Tako je Noa saznao da je zemlja suha i da može napustiti korablju. „Počeka još sedam dana pa opet pusti golubicu iz korablje. Prema večeri golubica se vrati k njemu, i gle! u kljunu joj svjež maslinov list; tako je Noa doznao da su opale vode sa zemlje“ (Post 8, 10–12).

U sva su tri jezika u upotrebi imenički fazemi. U ruskom je jeziku zabilježen frazem sa zoonimskom sastavnicom muškog roda *голубь* ('golub'), dok se u portugalskom jeziku koristi frazem sa zoonimom *a pomba* ('golubica'). Iako je u Bibliji golubica ta koja „donosi mir“, u hrvatskom su jeziku zabilježeni frazemi s oba zoonima (*golub mira; golubica mira*). U ruskom je ekvivalentnom frazemu jedna od sastavnica polisemična imenica *мир* ('1. svijet; 2. mir, tišina, 3. seoska općina'), iako se u svakodnevnom govoru za stanje mira, harmonije i tišine upotrebljava imenica *спокой*.

Primjeri upotrebe frazema:

Nevjerojatni životni put čovjeka koji se iz jastreba preobrazio u pravog goluba mira. (<http://www.jutarnji.hr>, datum posjeta: 26.6.2017.)

Zbogom, kažem golubici koja je upravo proletjela ispod mog prozora. Na trenutak zamišljam da je to ona tvoja golubica mira i da me tako pozdravljaš. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 10.11.2017.)

Боевые голуби мира: зачем встретились главы российского Генштаба и комитета НАТО? (<http://www.mk.ru>, datum posjeta: 26.6.2017.)

Dois domingos antes de sua renúncia, após a oração do Angelus, Bento XVI soltava no ar uma pomba da paz. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 26.6.2017.)

KOKOŠ (KVOČKA) – КУРИЦА (НАСЕДКА) – GALINHA

PILE – ЦЫПЛЁНОК – PINTO

KOKOŠ Dok Hindusi kokoš smatraju utjelovljenjem zlih duhova, Kinezi ih pripremaju u čast seoskih božanstava. U inicijacijskim i gatalačkim obredima Bantu naroda iz kongoanske

kotline kokoš ima ulogu psihopompa³³. Gotovo u cijeloj Africi raširen je običaj žrtvovanja kokoši radi komunikiranja s mrtvima (Chevalier i Gheerbrand 2007: 287).

PILE Među sudanskim narodima, pileće noge simboliziraju raskrižje. Svojim pijukanjem pile određuje ritam dnevnog kretanja sunca, s izmjenom dana i noći. Na neki način postaje „ekvivalent kretanja sunca oko zemlje“ (Chevalier i Gheerbrand 2007: 542).

Ova je skupina nastala na temelju srodnosti kokoši i pileta. U nastavku se navode 3 frazema čije su sastavnice oba zoonima (*kvočka* i *pile*).

skupiti (okupiti) koga kao kvočka piliće

как птица собирает птенцов своих

como a galinha ajunta os seus pintos

Navedenim se frazemima naglašava zajedništvo među ljudima. Motivirani su Isusovim riječima u kojima On žali Jeruzalem i njegove stanovnike zbog njihove nevjere i činjenice da nisu htjeli prihvatiti Radosnu Vijest. „Jeruzaleme, Jeruzaleme, koji ubijaš proroke i kamenuješ one što su tebi poslani! Koliko li puta htjedoh skupiti djecu tvoju kao kvočka piliće pod krila i ne htjedoste!“ (Lk 13, 34). Slične riječi nalazimo i u Evandelju po Mateju (Mt 23, 37), jedino što se u prijevodu umjesto glagola *skupiti* koristi glagol *okupiti*. Zbog toga su se u hrvatskom jeziku zadržale obje varijante frazema. U sva tri jezika zabilježeni su poredbeni frazemi, međutim u hrvatskom jeziku zabilježen je frazem s trodijelnom, dok se u ruskom i portugalskom jeziku koriste frazemi s dvodijelnom poredbenom strukturom. Zanimljivo je to da se u hrvatskom i portugalskom frazemu koriste zoonimi *kvočka* odnosno *galinha* ('kokoš') i *pilići*, tj. *pintos*, dok se u zoonimskim sastavnicama ruskog frazema nalaze zbirna imenica *птица* ('perad') i *птенцы* ('ptići'), tj. vrsta peradi nije jasno određena. No, Isusove riječi navedene u djelu Иоанна Златоуста *Толкование Евангелия от Матфея* jasno nam govore da je riječ o kokoši odnosno kvočki. „Иерусалиме, Иерусалиме, избивый пророки и камением побиваяй посланния к тебе, колькраты восхотех собрати чада твоя, якоже собирает кокош птенцы своя под криле, и не восхотесте?“ (Hrnjak 2013: 7). Ni u jednom jeziku frazemi ne sadržavaju skup riječi *pod krila* (*под крылья*, *debaixo das asas*).

Primjeri upotrebe:

“Isus je onaj koji vas želi zaštititi, koji vam želi istinsko dobro”, poručio im je biskup Uzinić. “On i vas želi **skupiti kao kvočka piliće pod krila**, kao što je želio i Jeruzalemce, da bi vas zaštitio od ‘lisica’...” (<http://www.misija.slobodnadalmacija.hr>, datum posjeta: 20.6.2017.)

³³ Mitološki pratilac duša u podzemni svijet.

Иерусалим! Иерусалим! Избивающий пророков и камнями побивающий посланных к тебе! Сколько раз хотел Я собрать чад твоих, как птица птенцов своих под крылья, и вы не захотели! (Lk 13, 34)

*Jerusalém, Jerusalém, que matas os profetas e apedrejas os que te são enviados! Quantas vezes quis Eu **ajuntar** os teus filhos, **como a galinha os seus pintos** debaixo das asas, e não quiseste! (Lk 13, 34)*

ZMIJA – ЗМЕЯ – SERPENTE

ZMIJA Pimeji, u južnom Kamerunu, zmiju prikazuju crtom na zemlji. Crta je beskonačna, nema početka ni kraja, no udahne li joj se život, prema njihovu vjerovanju, ona postaje utjelovljena apstrakcija svake predodžbe. Zmija *ananta* pridružena hinduističkim bogovima Višnuu i Šivi, simbolizira kružni proces širenja i ponovne resorpcije, ali kao čuvar nadira³⁴ ona je nosač svijeta kojeg postojanost osigurava. Prije izgradnje svake indijske kuće, u njezino središte, geomant³⁵ postavlja zmiju *nâgu* i u njezinu glavu zabija kolac. Ulogu zmije kao nosača svijeta pronalazimo i u Beninu u Africi gdje je Dan, stari prirodni bog, prikazan kao urobor³⁶, androgin i sam sebi blizanac. U egipatskoj mitologiji, Izida na čelu nosi zlatnu kraljevsku kobru, tj. ureus, koji je simbol suvereniteta, spoznaje, života i božanske mudrosti. Poznati su mitovi o Iamosu, kojeg su odgojile zmije koje su ga hranile medom i Melampu, koji je vječnik i liječnik kome su zmije pročistile uši. U mnogim se kulturama i narodima zmija povezuje sa ženom pa tako u Indiji žene koje žele dijete usvajaju kobru naočarku. U narodima Tupi-Guaranija u Brazilu, jalove žene zmijom udaraju po bokovima ne bi li one postale plodne. U srednjoj Australiji, deset zmija predaka neprestano obilazi zemljom, a svaki put kada se zaustave ostavljaju *mai-aurli*, tj. duh djece. Iako je u mnogim drevnim tradicijama i vjerovanjima, zmija povezana sa životom i mudrošću, Biblija nam je predstavlja kao prokletu životinju i na taj se način osuđuje kult mnogoboštva u Izraelu. (Chevalier i Gheerbrand 2007: 878–887).

Sa zoonimom *zmija*, navodi se 5 frazema podijeljenih u 2 značenjske skupine.

³⁴ Nadir je točka na nebeskoj sferi točno ispod promatrača. Nasuprot nadiru je zenit.

³⁵ Geomantija je drevna vještina proricanja budućnosti pomoću znakova iscrtanih u zemlji ili pijesku.

³⁶ Urobor (ourorobos) je antički simbol vječnosti koji prikazuje zmiju koja grize vlastiti rep. Simbol predstavlja ostvarenje punog ciklusa, ciklus života i vječnost.

1. lukav (mudar, podmukao) kao zmija

змеиная мудрость

astuto (prudente) como uma serpente

Frazemi koji se odnose na vrlo lukava, prepredena, ali i mudra čovjeka smatraju se biblizmima jer su motivirani su biblijskom slikom zmije kao najlukavije životinje, koja prvu ženu, Evu, navodi na grijeh (Opašić 2014: 11). „Zmija bijaše lukavija od sve zvjeradi što je stvorio Jahve, Bog. Ona reče ženi: Zar vam je Bog rekao da ne smijete jesti ni s jednog drveta u vrtu?“ (Post 3, 1). Naime, Bog je Adamu i Evi dopustio jesti sa svih stabala osim s jednog. Upravo je zmija bila ta koja je nagovorila Evu, a Eva Adama, da slobodno jede plodove sa stabla koje je Bog zabranio. „Nego, zna Bog: onog dana kad budete s njega jeli, otvorit će vam se oči, i vi ćete biti kao bogovi koji razlučuju dobro i zlo“ (Post 3, 5). Poslije iskazane neposlušnosti prema Bogu i Njegovim riječima, Adam i Eva protjerani su iz Edenskog vrta, a zmija je osuđena na puzanje do kraja svog života. Osim u Knjizi Postanka, zmija se spominje na još nekim mjestima u Starom zavjetu (Izl 4, 2–5; Br 21, 6–9; Pnz 8, 15; Iz 65, 25), a Isus je u Novom zavjetu uspoređuje s licemjernim farizejima (Mt 23, 33). Međutim, u Matejevu Evandelju nalazimo riječi gdje Isus zmiju uzima kao primjer lukavosti, i to ne one zlonamjerne, nego krajnje oprezne: „Evo, ja vas šaljem kao ovce među vukove. Budite dakle mudri kao zmije, a bezazleni kao golubovi!“ (Mt 10, 16).

U hrvatskom i portugalskom jeziku zabilježeni su trodijelni poredbeni frazemi. U hrvatskom jeziku postoje varijante frazema s istim značenjem s pridjevima *lukav*, *mudar* i *podmukao*, dok se u portugalskom jeziku koriste varijante s pridjevima *astuto* ('lukav') i *prudente* ('oprezan'). U ruskom je jeziku u upotrebi imenički frazem **змеиная мудрость**.

Primjeri upotrebe:

*Ono malo vjerodostojnosti što je preostalo u stranci trebalo bi se zbog toga držati sljedeće taktike: biti bezazleni kao golubovi i **lukavi kao zmije**, te ga iskrcati s palube na prvom zavoju, da ne velim unutarstranačkim izborima. (<http://www.hkv.hr>, datum posjeta: 23.6.2017.)*

*Očito je Trump pod velikim pritiskom Pentagona morao učiniti neke ustupke, ali kad to čini, radi tako da ide u konačnici na mlin njegove politike, a ne politike globalista. Njih on nastoji nadmudriti i biti **mudar kao zmija**, jer to su zmije u ljudskom liku... (<http://www.tinolovka-news.com>, datum posjeta: 10.8.2017.)*

*Юлиану казалось, что в этих глазах, как будто нечеловеческих, но ещё менее божественных, сверкает та сокровенная **змеиная мудрость**, о которой Ямвлик ни*

слова не говорил ученикам. (НКРЯ, Д.С. Мережковский, Смерть богов. Юлиан Отступник, datum posjeta: 8.11.2017.)

*Eis que vos envio como ovelhas no meio de lobos; portanto sede **prudentes como as serpentes e simplices como as pombas.*** (Mt 10, 16)

*Eu os estou enviando como ovelhas entre lobos. Portanto, sejam **astutos como as serpentes e sem malícia como as pombas.*** (<http://www.hermeneutica.com>, datum posjeta: 23.6.2017.)

2. –

змей-искуситель

serpente sedutora

Kao i prethodni, navedeni su frazemi motivirani biblijskom slikom opisanom u Knjizi Postanka (Post 3). Njihov je hrvatski prijevod 'zmija zavodnica', ali kao frazemi zabilježeni su samo u ruskom i portugalskom jeziku. U njihovoj je pozadinskoj slici zmija koja je „zavela“ Evu i navela je na grijeh.

Primjeri upotrebe frazema:

*Все свалилось на меня одновременно: жара, жизнь на колесах, эти министерства внутренних дел, бесконечные анкеты, процедуры, интервью русскоязычным газетам, когда в голове у меня был «сумбур вместо музыки». И вот тут-то на моем пути возник **змей-искуситель** в облике некоего Юрия Хилькевича.* (НКРЯ, М. Козаков, Актерская книга, datum posjeta: 23.6.2017.)

*Aparecia justamente ela, a **serpente sedutora** com suas palavras sagazes.* (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 23.6.2017.)

MRAV – МУРАВЕЙ – FORMIGA

РЇЕЛА – ПЧЕЛА – ABELHA

MRAV U mnogim kulturama i narodima, mrav je simbol marljivosti, radišnog i organiziranog života u zajednici. Tako u tibetanskom budizmu mrav u mravinjaku simbolizira pretjeranu predanost ovozemaljskom životu, u Talmudu mrav uči poštenju, dok je u keltskim predajama hromi mrav simbol vrijednog i neumornog slugе. Zanimljivo je da u kozmogonijskom sustavu Dogona i Bambara iz Malija, neplodne žene sjedaju na mravinjak i mole vrhovnog boga Ammu da im podari plodnost. U Maroku su oboljelima od letargije davali da gutaju mrave.

PČELA „Neizbrojiva, organizirana, marljiva, disciplinirana, neumorna, pčela je, moglo bi se reći, drugi mrav i, poput njega, simbol mnoštva podčinjenog neumoljivosti sudbine koja okiva; ali ona ima krila, zuji i u besmrtni med sublimira nepostojani miris cvijeća“ (Chevalier i Gheerbrand 2007: 523). Dio muslimana iz Sirije vjeruje da je Ali, Alahov lav, vladar pčela, koje su prema jednima simbol anđela, a prema drugima simbol vjernika. U starom su Egiptu tvrdili da su pčele nastale od suza boga Raa, koje su pale na zemlju. Duhovna simbolika pčele prisutna je i u grčkim religijama. Pčele ponekad simboliziraju duše pale u pakao, a ponekad one materijaliziraju dušu koja izlazi iz tijela. Platon je tvrdio da se duše skromnih ljudi nakon smrti ponovno utjelovljuju kao pčele. Slične predaje nalazimo u Kašmiru, Bengalu, Srednjoj Aziji i Sibiru. Osim toga, pčela simbolizira rječitost, poeziju i inteligenciju, a zbog svog žalca i meda koji proizvodi, smatra se i Kristovim simbolom. S jedne je strane blagost i milosrđe, a s druge izvršitelj pravde.

Zbog slične simbolike mrava i pčela, ali i iz razloga što se u biblizmima svih triju jezika zoonimska sastavnica *mrav* može zamijeniti zoonimom *pčela*, ova se dva zoonima navode unutar jednog poglavlja. Navodi se 6 frazema.

raditi kao mrav (pčela)

vrijedan (marljiv) kao mrav (pčela, pčelica)

трудиться как муравей (пчела, пчёлка)

трудолюбивый (прилежный) как муравей (пчёлка)

trabalhar como uma formiga (uma abelha)

trabalhador como uma formiga

Navedeni se frazemi odnose na osobu koja marljivo (neumorno, ustrajno) radi i smatraju se biblizmima jer u Bibliji nailazimo na riječi koje su izravan pokazatelj marljivosti mrava odnosno pčele (Jelaska 2004: 16). Riječi koje nalazimo u Mudrim Izrekama (Izr 6, 6) svjedoče nam o radišnosti mrava: „Idi k mravu, lijenčino, promatraj njegove pute i budi mudar: on nema vođe, nadzornika ni nadstojnika, ljeti se sebi brine za hranu i prikuplja jelo u doba žetve“, dok nam riječi iz Knjige Sirahove, koje govore o mudrosti, poručuju da nam pčela, iako malena, donosi veliko dobro: „Malena je pčela među stvorovima krilatim, ali ona daje slast najslađu“ (Sir 11, 3).

Primjećujemo da se u sva tri jezika koriste frazemi s trodijelnom poredbenom strukturom. Isto tako, zamjetili smo da se u sva tri jezika zoonimska sastavnica *mrav* može zamijeniti

zoonimom *pčela*. Međutim, u portugalskom je jeziku osim glagolskog u upotrebi i pridjevski poredbeni frazem čija se zoonimska sastavnica *a formiga* ('mrav') ne može zamijeniti zoonimom *a abelha* ('pčela'). U hrvatskom je jeziku zabilježen pridjevski frazem ***vrijedan kao mrav*** gdje se sastavnica *vrijedan* može zamijeniti pridjevom *marljiv*, a zoonimsku sastavnicu *mrav* možemo zamijeniti zoonimom *pčela* ili umanjenicom *pčelica*. U ruskom jeziku postoji varijanta glagolskog frazema koja sadrži samo umanjenicu *пчёлка* ('pčelica'). Osim toga, zabilježen je i frazem u kojem se, ovisno o odabiru govornika, upotrebljavaju sinonimne sastavnice *трудолюбивый* ('radišan') i *прилежный* ('vrijedan, marljiv').

Primjeri upotrebe:

Juraj Marić bio je vrlo poštovan čovjek u Jasnovu. Na svojem polju radio je kao mrav, a bio je štedljiv, pošten i miran. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 19.6.2017.)

Izrazito niska rastom, skromna i vrijedna kao mrav, Zagorka danima i noćima ispunjava cijele stranice velikog Obzorova formata. (<http://www.jutarnji.hr>, datum posjeta: 19.6.2017.)

Runjević je znao za to, no zaklopi jedno oko, jer „braca Stevo“ bio je uistinu marljiv kao mrav i imao bistru graničarsku glavu i krasan kumpanijski rukopis... (Riznica, K.Š. Gjalski, Pod starim krovovima, datum posjeta: 8.8.2017.)

Prije moje promjene bio sam marljiv kao pčela. Čitao sam i pisao, svirao glazbu i bavio se sportom, i bio sam stvarno aktivan i društven. (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 8.8.2017.)

Много таких примеров видим везде. Но есть и такие хозяева, которые трудятся как муравьи. (<http://www.3rm.info>, datum posjeta: 19.6.2017.)

A вообще, почему Шимкис может весь день сидеть на скамейке и болтать с прохожими, а я должен трудиться, как пчёлка? (<http://www.books.google.hr>, datum posjeta: 9.8.2017.)

Bibliotecário tem que trabalhar como formiga e cantar feito cigarra. (<http://www.leituracontexto.blogspot.hr>, datum posjeta: 19.6.2017.)

Em resumo, é chegado o tempo de comermos a trabalhar como abelhas. (<http://www.context.reverso.net>, datum posjeta: 8.8.2017.)

6. STRUKTURNA ANALIZA HRVATSKIH, RUSKIH I PORTUGALSKIH BIBLIZAMA SA ZONIMSKOM SASTAVNICOM

Nakon semantičke analize hrvatskih, ruskih i portugalskih biblizama sa zoonimskom sastavnicom, provest ćemo strukturnu analizu frazema iz frazeološkog korpusa triju jezika. „Strukturnom se analizom utvrđuje opseg frazema, sintaktički glavna sastavnica i leksički sastav frazeološke jedinice, tj. vrste riječi koje sudjeluju u stvaranju frazema“ (Opašić 2013: 301). U korpusu se potvrđuju sljedeći strukturni tipovi: nezavisni skupovi riječi, zavisni skupovi riječi, frazemi sa strukturom polusloženice i frazemi sa strukturom rečenice. Frazemi sa strukturom fonetske riječi i složene rečenice nisu dio danog korpusa. Ukoliko postoji veći broj frazema s jednakom strukturom, navest ćemo samo nekoliko primjera.

6.1. Frazemi sa strukturom skupa riječi

Najbrojniju skupinu frazema čine frazemi sa strukturom skupa riječi.

6.1.1. Frazemi sa strukturom nezavisnog skupa riječi

broj + imenica + pridjev + veznik + broj + imenica + pridjev

sete vacas gordas e sete vacas magras

glagol + imenica + veznik + glagol + imenica

cijediti komarca, a gutati devu; оцеживать комара и поглощать верблюда

glagol + član + imenica + veznik + glagol + član + imenica

coar um mosquito e engolir um camelo

6.1.2. Frazemi sa strukturom zavisnog skupa riječi

Prema sintaktički glavnoj sastavnici, frazeme ćemo podijeliti na imeničke, glagolske, pridjevske i priložne te one u kojima je broj sintaktički glavna riječ.

Imenički frazemi

imenica + pridjev

bode expiatório, ovelha perdida; агнец непорочный

pridjev + imenica

žrtveno janje (jarac), zlatno tele, izgubljena (zalutala, zabludjela) ovca (ovčica), Bileamova magarica; золотой телец (телёнок), заблудшая овца, тощие коровы, Валаамова ослица

imenica + prijedlog + imenica

ovca među vukovima; овцы среди волков, волк среди овец; pomba da paz, bezzero de ouro

imenica + prijedlog + pridjev + imenica

vuk u janjećoj (ovčjoj) koži; волк в овечьей шкуре

imenica + prijedlog + imenica + prijedlog + imenica

lobo em pele de cordeiro (ovelha)

imenica + prijedlog + član + imenica

ovelhas entre (no meio de) os lobos

član + imenica + prijedlog + imenica

a jumenta de Balaão

imenica + prijedlog + pridjev + imenica

Danijel u lavljoj jami

imenica + prijedlog + imenica + pridjev

Даниил во рту львином

imenica + član + imenica + prijedlog + imenica

Daniel na cova dos leões

imenica + imenica

golub mira, golubica mira; голубь мира, козёл отпущения (искупления); serpente sedutora

poredbeni veznik + imenica + prijedlog + imenica

kao ovce (stado) bez pastira; как овцы (стадо) без пастыря (пастуха); como ovelhas (rebanho) sem pastor

Frazemi u kojima je broj sintaktički glavna sastavnica

sedam mršavih krava, sedam debelih krava; семь коров тощих, семь коров тучних

Glagolski frazemi

glagol + imenica + prijedlog + imenica

baciti/bacati bisere (biserje) pred svinje, razlučiti/razlučivati (odvojiti/odvajati) ovce od jaraca; метать бисер перед свиньями, отделить/отделять овец от козлов (козлищ); dar (atirar, lanar) pérolas aos porcos

glagol + član + imenica + prijedlog + imenica

separar os bodes (cabritos) das ovelhas, separar as ovelhas dos bodes

glagol + pridjev + imenica

pokloniti se/klanjati se zlatnom teletu; поклониться/поклоняться золотому тельцу (телёнку)

glagol + prijedlog + imenica + prijedlog + imenica

inclinarse perante bezero de ouro

glagol + poredbeni veznik + imenica

raditi kao mrav (pčela); трудиться как муравей (пчела, пчёлка)

glagol + poredbeni veznik + imenica + pridjev

živjeti kao ptica nebeska

glagol + poredbeni veznik + član + imenica

trabalhar como uma formiga (as abelhas)

glagol + poredbeni veznik + imenica + prijedlog + imenica

ići kao janje (ovce) na klanje; идти как овца на заклание

glagol + poredbeni veznik + član + imenica + prijedlog + imenica

ir como um cordeiro ao matadouro

glagol + imenica + poredbeni veznik + član + imenica + prijedlog + imenica

levar alguém como um cordeiro ao matadouro

glagol + imenica + poredbeni veznik + imenica + prijedlog + imenica

voditi koga kao janje (ovce) na klanje

glagol + imenica + poredbeni veznik + imenica + imenica

skupiti (okupiti, čuvati) koga kao kvočka piliće

Pridjevski frazemi

pridjev + poredbeni veznik + imenica

pitom kao golub, lukav kao lisica, hrabar kao lav (lavica), vrijedan (marljiv) kao mrav (pčela), prljav kao svinja (prase); смирный (кроткий) как ягнёнок (агнец), храбрый как лев, кроткий как голуб, грязный как свинья, трудолюбивый (прилежный) как муравей (пчёлка)

pridjev + poredbeni veznik + imenica + prijedlog + imenica

<slobodan> kao ptica (ptičica) <na grani>: свободен как (словно) птица в полёте (в небесах)

pridjev + poredbeni veznik + imenica + <pridjev>

свободный как птица <небесная>

pridjev + poredbeni veznik + član + imenica

astuto (prudente) como uma serpente, livre como um passaro (passarinho), esperto (astuto) como uma raposa, corajoso como um leão, trabalhador como uma formiga

6.2. Frazemi sa strukturom polusloženice

Jedino je u ruskom jeziku zabilježen frazem sa strukturom polusloženice.

змий-искуситель

6.3. Frazemi sa strukturom rečenice

6.3.1. Frazemi sa strukturom jednostavne rečenice

prije će deva kroz ušicu igle; легче верблюду пройти сквозь игольное ушко; mais fácil passar um camêlo pelo fundo de uma agulha; как птица собирает птенцов своих; como a galinha ajunta os seus pintos

7. ZAKLJUČAK

Biblija, najstarija i najprevođenija knjiga, prisutna je u mnogim kulturama i narodima u kojima je ostavila duboke tragove, što se odrazilo i na frazeološkom planu. Budući da je Biblija vrlo kompleksna i moguće ju je analizirati s više stajališta, u ovom su radu odabrani semantički i strukturni pristup. Središnji je dio ovog rada semantička analiza biblizama sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskom, ruskom i portugalskom jeziku koja se temelji na odabranoj građi biblizama i njihovim zoonimskim sastavnicama u trima jezicima. Prema Opašić, pod nazivom bibliizam podrazumijevamo „lekseme biblijskoga podrijetla te složene jezične jedinice s najmanje jednom desemantiziranom sastavnicom (frazemi, uzrečice, poslovice, izreke i sl.) izrazom i sadržajem potvrđene u Bibliji i/ili izravno ili neizravno povezane s Biblijom“ (Opašić 2013: 65). U radu je navedeno 98 biblizama od kojih su 32 zabilježena u hrvatskom jeziku, 36 u ruskom i 30 u portugalskom. Njihove zoonimske sastavnice čine 22 zoonima. Navedeni su frazemi sa zoonimima *janje, ovca, jarac, vuk, tele, krava, magarac, magarica, svinja, lisica, lav, lavica, deva, komarac, ptica, golub, golubica, kokoš, pile, zmija, mrav* i *pčela*. Prije analize pojedinog frazema, navedena je simbolika životinje koja predstavlja njegovu zoonimsku sastavnicu. Budući da biblizmi pripadaju užoj frazeologiji, u svima je provedena desemantizacija. U nekima je ona potpuna (npr. *baciti/bacati biser (biserje) pred svinje*), a neki su samo djelomično desemantizirani (npr. *lukav kao lisica*). Međutim, semantička analiza frazema osim frazeološkog značenja i stupnja desemantiziranosti obuhvaća i motiviranost frazema. Zaključujemo da postoje frazemi koji su neposredno preuzeti iz biblijskih tekstova (npr. *izgubljena ovčica*) i oni koji su nastali pod njihovim utjecajem (npr. *raditi kao mrav*). Analizom frazema sa semantičkog aspekta

pokazali smo sličnost, odnosno istovjetnost pojedinih frazema u sva tri jezika. Primjeri navedenih biblizama pokazali su da jedan dio biblizama nije aktivan u svakodnevnom govoru, tj. samo je rječnički zabilježen.

Nakon provedene semantičke analize, provedena je i strukturna analiza frazeološkog korpusa. Najveći broj analiziranih frazema ima strukturu skupa riječi.

S obzirom na to da su se u ovom radu uspoređivali biblizmi slavenskih (hrvatski i ruski jezik) i romanskog (portugalski jezik) jezika, a uvidjeli smo kako je zastupljenost biblizama u trima jezicima podjednaka, možemo zaključiti kako se biblijski frazemi mogu promatrati i u okviru internacionalizama. Međutim, nije moguća potvrda potpune strukturne ekvivalencije u svim trima jezicima. Ekvivalencija izostaje zbog zastupljenosti drugačije sastavnice frazema (*raditi kao konj, trabalhar como um burro*) i zbog drugačijeg poretka riječi (*izgubljena ovčica, ovelha perdida*).

8. SAŽETAK

Sukladno temi diplomskog rada *Biblijski frazemi sa zoonimskom sastavnicom u ruskom, portugalskom i hrvatskom jeziku*, u uvodnom smo dijelu predstavili Bibliju kao najstariju knjigu čovječanstva. S obzirom na to da je Biblija prisutna u većini naroda, jezika i kultura, osim najstarije, predstavlja i najprevođeniju knjigu na svijetu. Spomenuli smo prijevode Biblije na grčki i latinski jezik jer su to jezici na koje je Biblija prvi put prevedena i predstavljaju temelj budućih prijevoda na druge jezike. Ukratko smo opisali prijevode na hrvatski, ruski i portugalski jezik, a dotaknuli smo se i utjecaja Biblije na njihovu kulturu i književnost. Prema tekstu B. Dude *Opći uvod, uvodi i napomene uz pojedine knjige*, pružili smo kratak pregled svih biblijskih knjiga i opisali njihov sadržaj i stil pisanja.

U poglavljima koja slijede bavili smo se razvojem frazeologije kao lingvističke discipline i frazema kao predmeta njezina proučavanja. Temelj frazeologije kao znanosti postavili su ruski lingvisti, a pod njihovim se utjecajem kasnije razvila hrvatska i portugalska frazeologija. Naveli smo najvažnije frazeološke škole te najbitnije ruske, hrvatske i portugalske frazeologe. U nastavku smo definirali frazeme i naveli klasifikacije frazema prema obliku (strukturna podjela) i porijeklu. Svaki je frazem potkrijepljen odgovarajućim primjerom. U radu smo pobliže opisali frazeme koje svoje podrijetlo „duguju“ Bibliji i koje nalazimo u raznim biblijskim tekstovima i prispodobama, tj. biblizme. Prema Opašić, pod pojmom biblizma podrazumijevamo „lekseme biblijskog podrijetla te složene jezične jedinice s najmanje jednom desemantiziranom sastavnicom (frazemi, uzrečice, poslovice, izreke i sl.), izrazom i

sadržajem potvrđene u Bibliji i/ili izravno ili neizravno povezane s Biblijom“ (Opašić 2013: 65).

U središnjem se dijelu nalazi semantička analiza hrvatskih, ruskih i portugalskih biblizama sa zoonimskom sastavnicom. Obradeno je 98 biblizama od kojih su 32 zabilježena u hrvatskom, 36 u ruskom i 30 u portugalskom jeziku. Za sastavljanje korpusa koristili su se različiti frazeološki rječnici triju jezika. Prije navođenja frazema, sukladno *Rječniku simbola*, navedena je simbolika životinje koja čini zoonimsku sastavnicu biblizma. Uz analizirane frazeme u sva se tri jezika navode primjeri upotrebe u kontekstu. Nakon semantičke provedena je i strukturna analiza frazeološkog korpusa.

9. RESUMO

A Bíblia, um dos livros mais antigos de humanidade, a partir do qual numerosos artistas se inspiraram na criação das suas obras, é objeto deste trabalho interdisciplinar. A influência da Bíblia sobre a linguagem e a cultura de muitos povos, bem como sobre as línguas russa, portuguesa e croata, é inegável. Sabe-se que, desde o início da Bíblia, existem inúmeras expressões que usamos em seu significado literal ou idiomático para descrever uma situação. No entanto, muitas vezes usamos algumas expressões para as quais não temos consciência que derivam da Bíblia, isto é, de que têm uma origem bíblica. „Tais expressões linguísticas com estrutura estabelecida, tiradas das traduções da Bíblia ou motivadas por parábolas, eventos ou símbolos bíblicos, são chamadas expressões idiomáticas da Bíblia“ (Ribarova, Vidović Bolt 2009, traduzido por M. Lalić).

Neste trabalho baseámo-nos nas expressões idiomáticas com animais (zoónimos) de origem bíblica e apresentámos o corpus das expressões idiomáticas em russo, português e croata, compilado de acordo com os diferentes dicionários fraseológicos das três línguas. No entanto, uma expressão idiomática com um animal mencionado na Bíblia sempre é uma expressão bíblica. Como principal indicador da origem bíblica Jelaska (2014) aponta marcas no conteúdo. „Para que o fraseo com um animal mencionado na Bíblia seja considerado bíblico é necessário que responda nas mensagens bíblicas e corresponda à experiência humana bíblica“ (Jelaska 2014, traduzido por M. Lalić).

Na primeira parte do trabalho apresentarmos uma breve visão geral da Bíblia, de crevemos a aparição dos livros e traduções bíblicas e a influência da Bíblia sobre a literatura e cultura dos povos russo, português e croata. Embora estivessem presentes dos tempos antigos, na época do realismo, os temas bíblicos e espirituais foram mais comuns na literatura russa.

Apesar dos antigos povos eslavos terem crenças pagãs e possuem divindades próprias, o pensamento ortodoxo russo é baseado na Bíblia e nos ensinamentos bíblicos. Na tradição cultural portuguesa a Bíblia e os textos bíblicos foram conhecidos desde um passado distante. „Citações, inclusão dos fragmentos bíblicos no discurso, traduções e comentários, alusões incidentes ou transcrições extensas, sugestões que decorrem dos títulos ou fragmentos bíblicos, tudo isso podemos ver como sinais de uso da Escritura Sagrada em poesia, em discussões sobre oratória ou virtudes cristãs, nas pregações etc.“ (Talan 2006, traduzido por M. Lalić). Como nas culturas mencionadas, a Bíblia também representa a principal fonte de literatura e cultura tradicional croata. A maior influência da Bíblia observa-se na literatura medieval, já que quase não existiam textos que não tivessem fundamento bíblico.

Uma vez que as expressões idomáticas com origem bíblica são a parte da fraseologia, apresentaremos uma parte dedicada a essa disciplina linguística.

Falando do desenvolvimento da fraseologia, teremos que mencionar o nome de Charles Bally, linguista francês que no ano de 1909 escreveu *Traité de stylistique française* e deu início à nova disciplina linguística. Mas, naquele tempo, a fraseologia desenvolvia-se no contexto da lexicologia considerando-se como sua subdisciplina. A fraseologia passou a considerar-se como uma disciplina autónoma com o artigo de Vinogradov *Об основных типах фразеологических единиц в русском языке* de 1947., no qual foram definidas as noções principais da fraseologia. A fraseologia começou a desenvolver-se rapidamente dentro da União Soviética e foram compilados vários dicionários fraseológicos. Nos anos 60 de século XX apareceu o primeiro dicionário fraseológico monolíngue de Molotkov. O desenvolvimento da fraseologia continuou em outros países eslavos, tal como na Croácia. Na Croácia, a fraseologia começou a ser estudada nos anos 70 do século XX graças aos trabalhos de Antica Menac. Os dicionários fraseológicos que podemos realçar na fraseologia contemporânea croata são *Hrvatski frazeološki rječnik* que foi publicado em 2003 e cujos autores são A. Menac, Ž. Fink Arsovski e R. Venturin e o dicionário homónimo publicado em 2014. A fraseologia no Ocidente e em Portugal começou a desenvolver-se nos anos 90 do século XX, também sob a influência da fraseologia russa e eslava. Os autores mais conhecidos de dicionários fraseológicos portugueses são Schemann, Nascentes, Simões etc. Quando falamos sobre fraseologia, podemos distinguir a fraseologia entendida mais estritamente que abrange os frasemas com todas as características mencionadas e fraseologia entendida mais extensamente que, além dos frasemas, inclui provérbios, sintagmas terminológicos e moralidades.

Também referiremos os frasemas (frases feitas, expressões idiomáticas) que são objeto de estudo fraseológico. Vilela (2002) designava fraseologia como „a disciplina que tem como objeto as combinações fixas (diria mesmo, congeladas) de uma dada língua, combinações que no sistema e na frase, podem assumir a função e o significado de palavras individuais (ou lexemas)“. Como já dissemos, frases feitas são unidades lexicais principais da fraseologia e têm muitas definições, mas todas com as mesmas características que os distinguem. Distinguímos características como a fixidez, a idiomaticidade e a tipicidade sintática e semântica. Podemos dizer que a frase feita é uma expressão fixa cujos componentes parcialmente mantêm ou completamente perdem o seu significado literal e recebem um novo, idiomático (fraseológico). Essa „perda“ do significado literal é chamada dessemantização. Distinguiremos três tipos de dessemantização: a completa, a parcial ou a nula. Sobre a dessemantização completa falamos quando todos os componentes do frasema perdem o seu significado lexical (por exemplo *levantar a cabeça*). A dessemantização parcial significa que só um componente perde o seu significado lexical (por exemplo *sorriso amarelo*). Falamos sobre a dessemantização nula nos casos em que cada um dos componentes tem o seu significado principal, mas o significado do frasema não é a soma dos significados dos componentes (por exemplo *teto falso*). Apesar da fixidez ser uma das características principais da expressão idiomática, existem casos em que é possível substituir os componentes dentro de um frasema sem modificar o significado do frasema. Esse fenómeno é chamado de variação. Existem diferentes possibilidades de variação tais como:

- 1) variantes gramaticais, por exemplo, fonéticas – *estar com um xaroco (charoco)*
- 2) variantes lexicais, por exemplo, palavras que pertencem ao mesmo campo semântico – *manteiga em focinho (venta) de gato (cachorro, cão)*
- 3) variantes quantitativas, por exemplo *ver <a> luz ao fundo do túnel*

Neste trabalho são representadas todas as três variantes. Mais frequentemente são as variantes gramaticais morfológicas – por exemplo *lobo em pele de cordeiro (ovelha)*. O mesmo exemplo podemos usar quando falamos sobre a variante lexical onde as palavras pertencem ao mesmo campo semântico. Uma expressão idiomática croata <*slobodan*> *kao ptičica (ptičica)* <*na grani*> é um exemplo das variantes quantitativas.

Os frasemas podem-se classificar de acordo com diferentes critérios. Neste trabalho concentrámo-nos na classificação estrutural (forma de frasema) e etimológica (origem dos

frasesmas). Assim, de acordo com o livro *Hrvatska frazeologija*, os frasesmas classificados pela estrutura são:

- 1) frasesma minimal (por exemplo *ao retardador*)
- 2) conjunto de palavras – as palavras no frasesma podem ser independentes (por exemplo *sem tugar nem mugir*) ou dependentes (frasesma nominal '*gata borralheira*', frasesma verbal '*bater as botas*', frasesma adjectival '*armado até os dentes*', frasesma adverbial '*ao pé de letra*')
- 3) frasesmas frases (estrutura de frase simples – por exemplo *onde Judas perdeu as botas* ou composta)
- 4) estrutura de palavra composta (por exemplo *arranca-rabo*)

Como um tipo de frasesmas estruturais especiais mencionamos os frasesmas comparativos que constituíram grande parte do nosso corpus. Eles também podem assumir todas as formas mencionadas (por exemplo *trabalhar como um mouro; como cerejas...*)

Os frasesmas classificados pela etimologia (pela origem) são:

- a) frasesmas nacionais que não existem fora da uma dada língua (por exemplo *ficar em águuas de bacalhau*)
- b) frasesmas emprestados das outras línguas (por exemplo *batata assada*)
- c) frasesmas das obras literárias (por exemplo *lutar contra moinos de vento*)
- d) frasesmas bíblicos (por exemplo *Tomé, o incrédulo*)
- e) frasesmas da mitología (por exemplo *as cavalariaças de Augias*)
- f) frasesmas das diferentes áreas das atividades humanas como ciência, gastronomia, música, desporto, teatro... (por exemplo *tocar segundo violino, bater abaixo da cintura, mamão com açúcar*)
- g) frasesmas da gíria e do dialeto (por exemplo *bater a bota*)

O que se segue é um breve capítulo sobre o papel dos animais na Bíblia. Nos livros do Velho Testamento, eles são divididas em animais puros e impuros, isto é, naqueles que podemos comer e naqueles que estão proibidos de comer. Com base nesta divisão eles receberam um forte simbolismo e principalmente os animais impuros carregam características negativas, em oposição aos animais puros que são marcados positivamente. Entre outros, neste trabalho mencionámos o camelo e o porco que pertencem ao grupo dos

animais impuros e a ovelha, o bode, o cordeiro que pertencem ao grupo dos animais puros.

Na parte central do trabalho realizaremos uma análise semântica das expressões idiomáticas da Bíblia com o componente zoonímico em língua russa, croata e portuguesa. Foram analisados 98 frasemas dos quais 32 foram encontrados na língua croata, 36 na língua russa e 30 na língua portuguesa. Neles foram mencionados 22 zoónimos. Para a compilação do corpus utilizámos vários dicionários fraseológicos das três línguas. Antes de referirmos o frasema, de acordo com o livro *Rječnik simbola* ('Dicionário dos símbolos'), foi explicado o símbolo do animal que constitui o componente zoónimo do frasema. Junto com os frasemas analisados, apresentaremos os exemplos de uso em três línguas. Em todos os frasemas foi realizada a dessemantização. Em alguns ela é completa (por exemplo *dar (atirar, lançar) pérolas aos porcos*) e nos outros é parcial (por exemplo *esperto (astuto) como uma raposa*). No entanto, a análise semântica, além do significado fraseológico e grau de dessemantização, inclui a motivação de expressão idiomática. Concluímos que existem expressões idiomáticas que foram diretamente extraídas dos textos bíblicos (por exemplo *ovelha perdida*) e aquelas que apareçam sob a influência deles (por exemplo *trabalhar como uma formiga*).

Com a análise semântica das expressões idiomáticas mostramos a similaridade, isto é, a equivalência das expressões idiomáticas particulares em todas as três línguas. Os exemplos das expressões idiomáticas da Bíblia mostraram que uma parte dos frasemas não se usa ativamente no discurso cotidiano, mas somente aparece no dicionário ou na Bíblia. Depois da análise semântica foi realizada a análise estrutural. No nosso corpus foram confirmados os seguintes tipos estruturais: conjuntos de palavras – independentes (por exemplo *sete vacas gordas e sete vacas magras*) e dependentes (o exemplo de frasema nominal *bode expiatório*, o exemplo de frasema verbal *inclinarse perante bezzero de ouro*, o exemplo de frasema adjectival *trabalhador como uma formiga*), expressões idiomáticas com estrutura de palavra composta (por exemplo *mais fácil passar um camêlo pelo fundo de uma agulha*).

Neste trabalho foram comparadas as expressões idiomáticas da Bíblia de línguas eslavas (língua russa e língua croata) e de uma língua românica (língua portuguesa). Uma vez que mostrámos que a quantidade deles é quase igual nas três línguas, podemos concluir que os frasemas bíblicos podem ser observados no contexto dos internacionalismos. No

entanto, a equivalência estrutural não é possível entre todas as três línguas. A equivalência falha por causa de representação do elemento diferente na expressão idiomática (por exemplo *raditi kao konj e trabalhar como um burro*) ou por causa da ordem da palavra ser diferente (por exemplo *izgubljena ovčica e ovelha perdida*).

Com o modo interdisciplinar, ou seja, com a comparação das expressões idiomáticas nas três línguas, queríamos mostrar como as diferentes tradições fraseológicas podem-se unir através da fraseologia zoonímica que tem grande quantidade do material fraseológico que serve para vários tipos da análise (neste trabalho para análise semântica e estrutural).

10. KLJUČNE RIJEČI

Biblija, frazeologija, frazem, biblizam, hrvatski jezik, ruski jezik, portugalski jezik

11. LITERATURA

A Bíblia sagrada (atualizada) (preveo: Almeida), (1628.-1691.), <http://biblia.com.br/>, datum posjeta: 17.9.2016.

Bratulić, J. (1991) *Biblija u Hrvata, Ćirilometodska Biblija i njena sudbina među Hrvatima*. u: Bogoslovska smotra, br. 61, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb, 88–92.

Brown, R. (1999) *Biblija – 101 pitanje i odgovor*, Velika Gorica, Miob naklada.

Chevalier, J., Gheerbrant, A. (2007) *Rječnik simbola: mitovi snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.

Čatić, I. (2003) *Opći uvod u Sveto pismo*, <http://sveto-pismo.net/>, datum posjeta: 15.9.2016.

Duda, B., Kresina, A., Tomić, C. (1968) *Opći uvod, uvodi i napomene uz pojedine knjige*. u: Biblija, Stari i Novi Zavjet, <http://panoramainterieure.wordpress.com/>, datum posjeta: 20.9.2016.

Duvnjak, S. (2014) *Nastanak kršćanske Biblije*, <http://svjetlorijeci.ba>, datum posjeta: 21.9.2016.

Filaković, S. (2008) *Frazeologija u djelima Ivane Brlić-Mažuranić*. u: Život i škola, br. 19, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek, 37–64.

Fink-Arsovski, Ž. (2002) *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, Zagreb, FF press.

Fink-Arsovski, Ž. i dr. (2006) *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*, Zagreb, Knjigra.

- Fink-Arsovski, Ž. i dr. (2016) *Hrvatsko-romansko-germanski rječnik poredbenih frazema*, Zagreb, Knjigra.
- Fučak, M. J. (1991) *Prijevodi Biblije na hrvatski jezik*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Glavaš, Z. (2010) *Polusloženice u novinskom stilu*. u: *Hrvatistika*, br. 4, Filozofski fakultet, Osijek, 155–169.
- Grčić, M. (1991) *Biblija i hrvatska književnost*. u: *Bogoslovska smotra*, br. 61, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb, 98–99.
- Harrington, W. (1987) *Uvod u Bibliju - Spomen objave*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Harrington, W. (1987) *Uvod u Stari Zavjet - Spomen obećanja*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Hasel, G. F. (1994) *Biblijski tekst, prijevodi i razumijevanje*. u: *Biblijski pogledi*, Adventistički teološki fakultet, Zagreb, 113–136.
- Hrnjak, A. (2013) *Не быть курице петухом, не быть бабе мужиком*. Самка и самец курицы в гендерно маркированной фразеологии русского и хорватского языков, mrežno izdanje (<http://www.bib.irb.hr>), Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Jelaska, Z. (2004) *Animalistički frazemi biblijskog podrijetla u hrvatskome i drugim slavenskim jezicima*. u: *Životinje u frazeološkom ruhu: zbornik radova* (urednica: I. Vidović Bolt), mrežno izdanje (<http://www.animalisticki-frazemi.eu>), FF press, Zagreb, 1–22.
- Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi Zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jérusalem“*, (uredili: Rebić, A., Fučak, J., Duda, B.), (2004) Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Knight, G. R. (2011) *Kako smo dobili Bibliju?*, <http://biblija-govori.hr/>, datum posjeta: 15.9.2016.
- Lanović, N. (2012) *Koncept mora u portugalskoj frazeologiji* (doktorski rad, rukopis), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Menac, A. (1970) *O strukturi frazeologizma*. u: *Jezik*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1–4.
- Menac, A. (2007) *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb.
- Menac, A. Fink Arsovski, Ž., Mironova Blažina, I., Venturin, R. (2011) *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik*, Knjigra, Zagreb.
- Menac, A. Fink Arsovski, Ž., Venturin, R. (2014) *Hrvatski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb.
- Neves, O. (2000) *Dicionário de expressões correntes*, Lisabon, Notícias.
- Opašić, M. (2013) *Biblizmi u hrvatskom jeziku* (doktorski rad, rukopis), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb..

Opašić, M. (2015) *Biseri pred svinje, a deva kroz ušicu igle*. u: Hrvatski jezik, br. 1, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 24 – 25.

Opašić, M. (2014) *Zoonimske sastavnice u biblizmima hrvatskog i pojedinih jezika*. u: *Životinje u frazeološkom ruhu: zbornik radova* (urednica: I. Vidović Bolt), mrežno izdanje (<http://www.animalisticki-frazemi.eu>), Zagreb, FF press, 1–14.

Poljanec, R. F., Madatova-Poljanec, S. M. (2002) *Rusko-hrvatski rječnik*, Zagreb, Školska knjiga.

Ribarova, S., Vidović Bolt, I. (2009) *Biblijski zoonimski frazemi u hrvatskom, češkom i poljskom jeziku*. u: *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim*, Zagreb, FF press, 163–180.

Skokandić, I. (2013) *Što je halal, a što košer hrana?*, <http://turistplus.hr/>, datum posjeta: 13.9.2016.

Talan, N. (2005) *Utjecaj Biblije na portugalsku književnost* u: *Suživot s Portugalom*, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 23–59.

Talan, N. (2004) *Portugalsko-hrvatski rječnik*, Zagreb, Školska knjiga.

Tomašević, D. (2012) *Poznato i nepoznato o Bibliji*, Zagreb, Glas Koncila.

Vidović Bolt, I. (2004) *Frazemi sa zoonimskom sastavnicom u poljskom i hrvatskom jeziku* (doktorski rad, rukopis), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

Walter, H, Mokienko, V. M. (2013) *Национальное и интернациональное в славянской фразеологии: различное в едином* u: *Nationales und Internationales in der slawischen Phraseologie*, Greifswald, 1 – 19.

Большой толковый словарь русского языка, (гл. ред. Кузнецов, С. А.) (2010), Санкт-Петербург, Норинт.

Дубровина, К. Н. (2010) *Энциклопедический словарь библейских фразеологизмов*, Москва, Изд-во «Флинта», Изд-во «Наука».

Дубровина, К. Н. (2002) *УМК „Современный русский язык. Общая и русская фразеология.“*, <http://web-local.rudn.ru/>, datum posjeta: 21.9.2016.

Кочедыков, Л. Г., Жильцова, Л.В. (2002) *Краткий словарь библейских фразеологизмов*, <http://bible-center.ru>, datum posjeta: 20.9.2016.

Нарышкина, М. С.. (2008) *Библейские мотивы и сюжеты в русской литературе XIX-XX веков*, Москва, <http://mirvboge.ru>, datum posjeta: 15.11.2016.

Русский синодальный перевод Библии, <http://www.bibleonline.ru>, datum posjeta: 26.11.2016.

Уэннер, Т. (2016) *История перевода Библии на славянский и русский языки*, <http://primavista.ru/>, datum posjeta: 15.9.2016.

Elektronski izvori:

www.ruscorpora.ru

www.riznica.ihjj.hr

www.hrleksikon.info

12. POPIS BIBLIJSKIH KRATICA³⁷

Stari zavjet

Knjiga Postanka.....Post	Prva knjiga o Makabejcima.....1 Mak
Knjiga Izlaska.....Izl	Druga knjiga o Makabejcima.....2 Mak
Levitski zakonik.....Lev	Job.....Job
Knjiga Brojeva.....Br	Psalmi.....Ps
Ponovljeni zakon.....Pnz	Mudre izreke.....Izr
Jošua.....Jš	Propovjednik.....Prop
Knjiga o Sucima.....Suci	Pjesma nad pjesmama.....Pj
Ruta.....Rut	Knjiga Mudrosti.....Mudr
Prva knjiga o Samuelu.....1 Sam	Knjiga Sirahova.....Sir
Druga knjiga o Samuelu.....2 Sam	Izaija.....Iz
Prva knjiga o Kraljevima.....1 Kr	Jeremija.....Jer
Druga knjiga o Kraljevima.....2 Kr	Tužaljke.....Tuž
Prva knjiga Ljetopisa.....1 Ljet	Baruh.....Bar

³⁷ Prema uvriježenomu bilježenju kratica biblijskih knjiga i citata, a preuzeto iz *Jeruzalemske Biblije* (2004).

Druga knjiga Ljetopisa.....2 Ljet	Ezekiel.....Ez
Ezra.....Ezr	Daniel.....Dn
Nehemija.....Neh	Hošea.....Hoš
Tobija.....Tob	Joel.....Jl
Judita.....Jdt	Amos.....Am
Estera.....Est	Obadija.....Ob
Jona.....Jon	
Mihej.....Mih	
Nahum.....Nah	
Habakuk.....Hab	
Sefanija.....Sef	
Hagaj.....Hag	
Zaharija.....Zah	
Malahija.....Mal	

Novi zavjet

Evandjelje po Mateju.....Mt	Druga poslanica Solunjanima..... 2 Sol
Evandjelje po Marku.....Mk	Prva poslanica Timoteju.....1 Tim
Evandjelje po Luki.....Lk	Druga poslanica Timoteju.....2 Tim
Evandjelje po Ivanu.....Iv	Poslanica Titu.....Tit
Djela apostolska.....Dj	Poslanica Filemonu.....Flm
Poslanica Rimljanima.....Rim	Poslanica Hebrejima.....Heb
Prva poslanica Korinćanima.....1 Kor	Jakovljeva poslanica.....Jak

Druga poslanica Korinćanima.....2 Kor	Prva Petrova poslanica.....1 Pt
Poslanica Galaćanima.....Gal	Druga Petrova poslanica.....2 Pt
Poslanica Efežanima.....Ef	Prva Ivanova poslanica.....1 Iv
Poslanica Filipljanima.....Fil	Druga Ivanova poslanica.....2 Iv
Poslanica Kološanima.....Kol	Treća Ivanova poslanica.....3 Iv
Prva poslanica Solunjanima.....1 Sol	Judina poslanica.....Jd
Otkrivenje.....Otk	

13. ŽIVOTOPIS

Rođena sam 7. rujna 1992. u Rijeci. Osnovnu školu završila sam u Brinju, a opću gimnaziju u Otočcu. 2011. godine, upisala sam dvopredmetni studij rusistike i luzitanistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. 2015. godine, dobitnica sam stipendije Grada Zagreba. Iste godine postala sam prvostupnica ruskog i portugalskog jezika i književnosti s temom završnog rada *Hrvatsko-ruski lažni prijatelji*.

2003. godine, završila sam osnovnu Glazbenu školu za klasičnu gitaru u trajanju od 6 godina. U razdoblju od 2002. do 2004., pohađala sam tečaj za klasične i latinoameričke plesove Plesne škole u Zagrebu. Aktivno govorim ruski i portugalski jezik, a služim se talijanskim, engleskim i njemačkim jezikom.